کتاب پیژندنه

د کتاب نوم: **مالیه**

څانګه: **محاسبه ، بانکداري او د تجارت اقتصاد**

تدوین کونکی: **مسلک فهم کریم اللّه مطلوب**

ژباړن: **قاری محمّدحلیم**

د څار کمېټه:

- محمّد آصف ننګ د تخنیکي او مسلکي زده کړو معین
- دیپلوم انجنیر عبدالله کوزابي د تعلیمي نصاب رییس
- محمّد اشرف وحدت په تعلیمي نصاب کې د معینیت د مقام سلاکار

د تصحیح کمېټه:

- فرشته
- عبدالجمیل ممتاز

د ګرافیک او ډیزاین څانګې مسئول : محمّد جان علیرضایي

ګرافیک او ډیزاین: محمّد حسن رمضانی

چاپ کال: ۱۳۹۲ لمریز کال

تیراژ: ۳۰۰۰ ټوکه

چاپ ځل: لومړی

وېب پاڼه: www.dmtvet.gov.af

برېښنالیک: info@dmtvet.gov.af

کډ ISBN: 9789936300996

د چاپ حق د تخنیکي او مسلکي زده کړو له معینیت سره خوندي دی

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ور سره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

د پوهنې وزارت پیغام

ګرانو زده کوونکو، محصلانو او درنو ښوونکو!

د یوې ټولنې وده او پرمختګ کاملاً د همغې ټولنې د پیاوړو کاري کادرونو، بشري قوې او ماهرو فکرونو په کار او زیار پورې تړلې دي. همدا بشري قوه او کاري متې دي چې د هیواد انکشافي اهدافو ته د رسېدو لارې چارې طی کوي او د یوه نېکمرغه، مرفه او ودان افغانستان راتلونکی تضمینوي.

انســان په خپل وار سره د الله تعالی له جانبه او هم د خپل انســاني فطرت له اړخه مؤظف او مکلف دی چې د ځمکې په عمران او د یوه ســوکاله ژوند د اســبابو او ایجاباتو د تکمیل لپاره خپل اغیزمن نقش، همدارنګه ملي او اسلامي رسالت ادا کړي.

لــه همدې ځایه ده چې د یوه ژوندي او فعال انســان نقــش، د خپل ژوند د چاپېریال او خپلې اړوندې ټولنې په اړه، تل مطلوب او په هېڅ حالت کې نه نفي کېږي او نه هم منقطع کېږي.

په ټول کې د پوهنې نظام او په خاصه توګه د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت مسوولیت او مکلفیت لري چې د اســلامي ارزښــتونو، احکامو او همدا راز معقولو او مشروعو قوانینو ته په ژمنتیا سره، د افغانســتان په انکشاف کې فعاله، چابکه او موثره ونډه واخلي، ځکه دغه ســتر او ســپېڅلی هدف ته د رســېدو په خاطر د انساني ظرفیت وده، د حرفوي، مسلکي او تخنیکي کادرونو روزنه او پراختیا یو اړین مقصد دی. همدا په تخنیکي او مسلکي زده کړو مزین تنکي ځوانان کولی شي چې په خپلې حرفې او هنر سره په سیستماتیک ډول د هیواد انکشاف محقق او میسر کړي.

جوته ده چې په افغانستان کې د ژوند تګ لاره، دولتداري او ټولنیز نظام د اسلام له سپېڅلو احکامو څخه الهام اخیســتی؛ نو لازمه ده چې زموږ د ټولنې لپاره هر ډول پرمختګ او ترقي باید په علمي معیارونو داســې اســاس او بنا شي؛ چې زموږ د کارګر نســل مادي او معنوي ودې ته پکې لومړیتوب ورکړ شي. د حرفوي ظرفیت جوړونې تر څنګ د ځوانانو سالم تربیت او په سوچه اسلامي روحیې د هغوی پالنه نه یواځې پخپل ذات کې یوه اساسي وجیبه ده، بلکې دا پالنه کولی شي چې زموږ وطن پخپلو پښو ودروي، له ضعف څخه یې وژغوري او د نورو له سیاسي او اقتصادي احتیاج څخه یې آزاد کړي.

زموږ ګران زده کوونکي، محصلان، درانه اســتادان او مربیون باید په بشــپړه توګه پوه شي، چې د ودان او نېکمرغه افغانستان ارمان، یواځې او یواځې د دوی په پیاوړو متو، ویښ احساس او نه ستړي کېدونکي جد او جهد کې نغښتی او د همدغو مسلکي او تخنیکي زده کړو له امله کېدای شي په ډېرو برخو کې د افغانستان انکشافي اهداف تر لاسه شي.

د دې نصــاب له ټولو لیکوالانو، مولفینو، ژباړونکو، ســموونکو او تدقیق کوونکو څخه د امتنان تر څنګ، په دې بهیــر کــې د ټولو کورنیو او بهرنیو همکارانو له مؤثرې ونډې او مرســتو څخه د زړه له کومې مننه کوم. له درنو او پیــاوړو اســتادانو څخه رجامندانه هیله کوم چې د دې نصــاب په ګټور تدریس او فعاله تدریب سره دې د زړه په ټول خلوص، صمیمي هڅو او وجداني پیکار خپل ملي او اسلامي نقش ادا کړي.

د نېکمرغه، مرفه، پرمختللي او ویاړمن افغانستان په هیله

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لړلیک

خپرکی	لړلیک	پاڼې
لومړی	لەبېلابېلوسرچینو څخه د مالیې تعریفونه	**۱**
دوهم	مالیه او دهغې ډولونه	**۹**
دریم	د مالیو تصنیف	**۱۵**
څلورم	د صنایعو وده	**۲۳**
پنځم	مالیاتو ته په پام سره د صنایعو تصنیف	**۲۹**
شپږم	په افغانستان کې د مالیاتو تاریخچې	**۳۵**
عمومي معلومات		**۳۹**
سرچیني او اخځلیکونه		**۴۳**

سریزه

دیوولسمې پیړۍ له اواخرو څخه را وروسته د اقتصادي تعادل د ایجادولو په موخه دولتونه په اقتصادي بازارونوکې د فعالیتونو صحنې ته ور دانګي او دګنو سیاسي، اقتصادي او مالي وسایلو په مرسته چې یې په اختیارکې وو، هرځل به یې دخالت کاوه. ددې په ځای چې اقتصادي بازارونه پخپل حال پرېږدي هغوی یې ترخپل کنترول لاندې راوستل، دهغوی اوضاع یې داوږدمهاله اولنډمهاله اقتصادي سیاستونو د طرحې او اجرا له لارې پخپل زړه تنظیم کړل٠ په همدې موخه هغوی په مستقله توګه پخپله سترې پانګونې اغلباً اضافي پانګونې یې تحمل کړلې اوپه هغې وسیلې د بازار او یا اقتصاد د رکود او تساویانه مواردو کې په کلي توګه سره د فعالیتونو رونق لره موجب کېدل ٠او په کوم ځای کې چې به یې د تورم نښې نښانې احساسولې د بازارونو او دمالي اوپولي سیاستونوله لارې اویا په بل ډول به یې دخالت کاوه اوله حد څخه دزیات رونق او داقتصاد له عدم تعادل څخه به مانع ګرځېدل په همدې ترتیب سربېره دغیرانتفاعي خدمتونوپه تأمین دولتونه بېلا بېل نور ډېر اقتصادي نقشونه په نني اقتصاد کې ترسره کوي. سربېره په هغو نقشونو چې مو وویل، نني دولتونه د ټولنیز عدالت تعین ته هم په ډېر اهمیت سره قایل دي او د دې کار لپاره اغلباً ځینې میکانیزمونه لکه د قیمتونو د ټاکنې او د توزیع میکانیزم او نور ټول درآمدات٠ او په اړوند بازارکې دقیمـتونوکنترول یوڅه تغیرات منځ ته راوړي او د لزوم په صورت کې پخپله داقـتصادي او اجتماعي بودجې له لارې د ډېر زیات لګښت متحمل کیـږي چې د پورتنیو ویناوو پربنسټ د درآمداتو او لګښتونو درلودونکي دولتونه دعمومي اوعمراني بودیجو په چارچوب کې دي. دغه مطالب معمولاً په عمومي مالیه اومالي اقتصاد کې په تفصیل سره ترڅېړنې لاندې نیول کیږي، چې په هغه سره د سریزې ترعنوان لاندې دموضوع د پیل لپاره موخپل بحث پیل کړ. له بل اړخه څرنګه چې مالیه د دولت یو بنسټیز رکن ګڼل کیږي، نو ځکه خو اړین ګڼل کیږي، چې داقتصادي فقر انګېزې او علل چې زمونږ خلګ ورسره لاس اوګریوان دي وڅېړل شي، ترڅو د مالیې اغېزې په ملي اقتصاد باندي دحکومت د لګښتونو عاید وڅېړل شي٠ نننۍ مالیې نه یواځې داچې د دولتي ګټو د زیاتېدنې وسیله ده، بلکه ډېره پیاوړې مالیه د ټولنیز عدالت تأمین دی اوپه خصوصي سکتور باندې ځانګړې اغېزې لري او ننۍ مالیات حکومت دغني او فقیرې طبقې ترمنځ د تصنیف دخلاصې په حیث اوهمدا راز د اقتصادي کړنو هڅونه یې بولي٠

بناءً دمنابعو په درکولوسره مالیات اود د ولت درآمدات له مهمو عواملو څخه ګڼل کیږي٠له دې څخه وروستــه دولتونه باید د دولت دعاید اتواومالیاتوپه ترلاسه کولوکې توجه وکړیس اودمالیې مشمولین باید وهڅوي ترڅود خپل وطن په دې پورکې دټولنې دملّي اقتصا د په لوړولوکې مکلفیت ترسره کړي. ضمناً د درسي کتاب محتوی مرتب اومالیاتي روحیه چې دټولنې داقتصادي پیـوندونو بنسټ ده په نوې نسل کې ځای شوې چې د دولت دعایداتوله مدارکو څخه یوه اهمه برخه دمالیې حصول دی په مالیې ایــښودونکوباندې چې دمالیې دورکړې واجد شرایط اشخاص دي٠په لومړي قدم کې د دې کتاب موخه دیو لړمستندو معلوماتوراټولونه ده چې د پرمختللـیوهیوادونوعلمي راټولونې په بېلا بېلوتجاربو سره راټولې شوې دي ځکه چې دمالیې دورکړې اصول پرعایداتوباندې دمالیاتوله دندوڅخه یومهمه دنده ده چې په ټولنه کې دلایحې اومقررې له مخې ورکړل کیږي اوخلګ باید درک کړي چې مالیې ورکړه دهیواد یومهم عاید تشکیلوي٠اوپه موند نه یې دولت کولای شي خپله بودجه تشکیل کړي ،اودهیواد په بیا جوړونه اوبیا نوې ونه کې هم غږې وي ځکه خودمالیاتي روحبې په موندنې سره ملت د خپلې حصې مــسولیت اداکړی،او هرڅومره زرپه راټلونکي کې دملت اودولت ترمنځ اړیکې ټینګې شي ،اودټولنیزوتفاوتونوله لحاظه دټولنې بې ثباتي کمښت ومومي.

په احترام

کریم الله مطلوب

د کتاب ټولیزه موخه

د مالیې او مالیاتي سیستم په اړوند د اقتصاد پوهانو د نظریاتو او تعریفاتو درک او په دې اړه د نورو لازمو موضوعاتو په اړه د معلوماتو ترلاسه کول.

لومړی څپرکی

لهبېلابېلوسرچینو څخه د مالیې تعریفونه

ټولېزه موخه:
د مالیې په اړه او په مالیاتي سیستم کې د اقتصاد پوهانو د ټولو تعریفونو او نظرونو درک.

د زده کړې موخې: محصلین د دې څپرکي په پای کې لاندې معلومات ترلاسه کوي.

- مالیه د اقتصادي او ټولنیز علم یوه تاریخي او لرغونې برخه.
- د مالیې د ورکړې مختلفې بڼې.
- د مالیې علم په نننۍ بشري ټولنه کې.
- د مالیې را ټولونې بېلابېلې بڼې.

د اقتصاد پوهانو له نظره دمالیې تعریفونه: دیوې اجباري ورکړې له یوه ډول څخه عبارت ده ، چې د یوه ټاکلي خدمت په موخه وي. یا په بل عبارت له یوې اندازې پیسو څخه عبارت دي، چې خلک او دولت یې د عامه خدمتونو د ترسره کولو او د خپلې ټولنې د پرمختګ لپاره ورکوي.

د مالیاتو ورکړه عبارت له هغې برخې څخه ده، چې دولت یې د خپلو ځانګړو خدمتونو د ترسره کولو په مقابل کې د ریښتینو ورکړو له شتمنۍ او لاسته راوړنو څخه او یا د شرکتونو له خصوصي افرادو او اشخاصو څخه په مستقیم او یا غیر مستقیم ډول غالباً د بازارونو له لارې د غیرمستقیمو مالیاتو په بڼه ترلاسه کوي. دغه ټکی باید په پام کې ونیسو چې په پرمختللو هیوادونو کې د مالیې ورکړه پولي اړخ لري. خو باید وویل شي چې یوازې په وروستیو لسیزو کې د مالیې اخیستنه دپیسو له اخیستنې سره عمومیت موندلی دی او له هغو څخه په مخکنیو کلونو کې دمالیې ورکړه په غیر پولي بڼه یې دود درلود؛ مثلاً: د فرانسې بزګرانو تر 1936 کال پورې به خپلې مالیې د تعمیراتو د جوړولو او ترمیمولو په ډول اداء کولې. اما نن ورځ څرنګه چې تخنیکي وسایل او مډرن اختراعات منځته راغلي او ډیری یې د انساني او بشري ځواک لخوا کارول کیږي نو له

همدې امله د مالیې رانیونه یوه پولي بڼه ځانته غوره کوي.

مالیه یو لرغونی او اوږد تاریخ لري؛ مثلاً: مصریانو به د جګړې، تعمیراتو او د عامه اړتیاوو د رفع کولو او د دوی د لګښتونو مالیه به یې زیاتره په جنسي او خدماتي ډول ادا کوله. له میلاد څخه شپږ پیړۍ مخکې ځینې نښې نښانې شته چې مالیه په مختلفو ډولونو سره ښیي. په لرغوني یونان کې هم یو ډول مالیه موجوده لګښت ؤ، چې په مصر کې یې له مروجه مالیې سره ډېر توپیر درلود، ځکه چې په یونان کې د دریاب لګښت ډېر کم ؤ، چې زیاتره یې د ملا کانو یا قوانینو له لګښتونو څخه تادیه کیده او لرغونو رومیانو بیا له هغو هیوادونو څخه مالیه اخیسته، چې د دوی تر لاس لاندې وو.

په ایران کې د ساسانیانو په دوره کې یو څه مالیاتو شتون درلود. لنډه دا چې د مالیې د ادا کولو ډول له پیل څخه په دې ډول و.

دبشر له ټولنیزو جوړښتونو څخه موجود ؤ. اما د وخت په تیریدو سره د دولت د دندو په ټاکلو او د علم او تخنیک په پرمختګ سره د مالیې د ورکړې او اندازې ځانته بیلابیل ډولونه غوره کړي وو.

د دولت عایدات:

دولت د دندو په پرمخ بیولو او د عامه خدمتونو د ترسره کولو په خاطر له خپلو عایداتي سرچینو څخه پیسې لاسته را وړي، چې مونږ کولای شو هغه تر دوو بېلا بېلو بحثونو لاندې مطالعه کړو:

۱. **د دولت عادي عایداتي سرچینې:** عبارت له هغو سرچینو څخه دي، چې هر کال له هغو څخه حکومت سر شاره او بې شمیره عایدات تر لاسه کوي، چې نوموړې سرچینې عبارت دي له املاکو، دولتي ځنګلونو، مهمو مواصلاتي لیکو، صنعتي مؤسسو، مالیه، محصول او داسې نور، چې له همدې جملې څخه تقریباً % 65 تر %70 پورې او په شتمنو هیوادونو کې تقریباً د دې عایداتو %90 مالیه جوړوي.

۲. **د دولت د فوق العاده عایداتو سرچینې:** دغه عایداتي سرچینې عبارت له هغو سرچینو څخه دي، چې د عادي سرچینو د پوره نشتوالي په صورت کې ورڅخه کار اخستیل کیږي؛ مثلاً: هرهغه وخت چې دولت ونه غواړي، یوه انکشافي پروژه دخلکو دکار برابرولو په موخه په لاس ونیسي او یا معادن استخراج کړي او یا د زلزلې په مهال وسوځي او یا هم هغه امراض چې د دولت عادي عایدات د هغو لګښت پوره نکړای شي، نو له همدغو سرچینو څخه استفاده کیږي ، او نوموړي سرچینې د بانک نوټونو له استقرار او خپریدلو څخه عبارت دي. لکه څرنګه چې مخکې هم په دې هکله یوڅه ویل شوي وو.

پولي امکانات د ماليې له لارې تر سره کيږي چې مونږ يې اوس په تشريح پيل کوو: ماليه عبارت له يوې اندازې پيسو څخه ده، چې دولت يې د خلکو له مالي قدرت او اقتصادي توان سره سم ترلاسه کوي او په بدل کې يې خلک له دولت څخه ديوه ټاکلي خدمت د ترسره کولو تقاضا لري.

د ماليې په هکله او دهغې د ادا کولو په هکله مختلفو پوهانو بيلابيل نظرونه درلودل چې په بيلا بيلو ډولونو يې وړاندي کړي دي.

دساري په توګه ځينو له هغو څخه ويلي دي، چې دولت ته د ماليې ورکړه د بيمي مؤسسې نه د ګډون د حق ورکولو په شان ده، لکه څرنګه چې د بيمې يوه مؤسسه د خلکو صحت، مال، شتمنۍ د يوې ټاکلې حق الأُجري په مقابل کې پر غاړه اخلي، نو دولت هم د عامه خدمتونو د ترسره کولو په وړاندې له خلکو څخه ماليه اخلي او بيرته هغه پيسې د خلکو د ټولنيزو، اقتصادي او سياسي چارو د ښه والي په منظور په لګښت رسوي.

د ماليې اخيستنې بنسټونه

د دې لپاره چې د ماليې اخيستنې له بنسټونو څخه باخبر شو، نو لاندې مسايل په نظر کې نيسو:

۱. **ټولنيز عدالت د ماليې را نيونې په چاروکې:**
د يوه مضمون د مساوات او عدالت په نظر کې نيولو سره له اقتصادي لحاظه په څو ګروپونو تقسيميږي او د هغوی د مالي توان او له عايداتي سرچينو سره سم ماليه اخستل کيږي. د ماليې اخستنې په چارو کې ټولنيز عدالت هغه مهال رامنځته کيدای شي، چې له مالداره يا سرمايه دارو خلکو چې هغوی د دولت له ټولنيزو خدمتونو څخه ډيره ګټه اخلی ډيره ماليه واخستل شي، البته د کمزوره او ضعيفو خلکو په پرتله.

۲. **داقتصادي پوهانو نظريات:** ځينې اقتصاد پوهان په دې باور دي، چې بهترينه ماليه هغه ماليه ده، چې په اسانۍ سره را ټوله او بيا په معقول ځای کې ولګول شي.

۳. د اقتصاد ځينې پوهان بيا دا نظر لري، چې دماليې راټولونې په مهال بايد د خلکو قناعت ترلاسه شي او بيا نوموړې ماليه د خلکو د ژوندانه دسطحې لوړولو په موخه ولګول شي.

ځينې بيا په دې باور دي هغه خلک چې له ټولنيزو خدمتونو څخه ډيره ګټه اخلي نو ماليه هم بايد ډيره ورکړي؛ مثلاً: ډريوران يا چلونکي چې له پاخه يا قير سړک څخه ډيره ګټه اخلي، که په غور او دقت سره پام وکړو، دغه ځواب قناعت وړ ځواب ندی په ځينو هيوادونو کې ماليه د دولت د خدمت په پرتله له اشخاصو څخه اخستل کيږي؛ مثلاً: د اطفائيې او امنيت له خدمتونو څخه چې دولت يې منځ ته راوړي.

دمنازلو او مغازو له څښتنانو څخه ډيره ماليه اخستل کيږي

د عمومي ماليې موضوع

په نوي اقتصاد کې دولت يو ستر او له اهميته ډک رول په غاړه لري. افراد اوټولنه دخپلې

ازادۍ دساتنې او د امنيت د تأمين او ټولنيز عدالت په خاطر له عمومي خدمتونو ، د لازمه قوانينو جوړول او همدا راز مطلوب شرايط د اقتصادي فعاليت لپاره ، تأمين او ټولنيزه هوساينه او همدارنګه نورې ډيرې چارې په دولت باندې تړلي دي. انساني اړتياوې او غوښتنې نا محدوده دي، اما موجوده سرچينې محدودې او نه رسيدونکې دي.

دولت بايد کوښښ وکړي ترڅو په رسمي او ښې استفادې سره له موجودو سرچينو څخه ټولنيزې غوښتنې په معقولو او ممکنو اهدافو کې پرځای کړي. د دولتي سازمانونو کرنې، د عمومي خدمت ګذارانو کفايت او کارداني د ټولنيزو او فردي اړتياوو د تأمين لپاره ښايې د ټولنيزو سرچينو دسم تشخيص موجب وګرځي او برعکس د دولت د دستګاه بې کفايتي ښايي د منابعو په لمنځه تلو او د افرادو په نه رسيدو منجر شي.

د دغو ستونزمنو دندو ترسره کول چې د دولت په ذمه باندې دي، د درنو مخارجو د تحمل مستلزم دي، چې د هغوی د تأمين لپاره دولت بايد ناچاره کافي عايد او منابع په اختيارکي ولري. په عايد پورې د اړوندو مسايلو بررسي، د دولت لګښتونه او له هر يوه څخه ترلاسه شوې پايلې د عمومي ماليې موضوع ده.

د دولت عايدات

د دولت څلور کره سرچينې در آمد په واک کې لري، چې په لاندې ډول دي.

۱. ماليې
۲. پورونه
۳. پولي وسايل
۴. د غير مالياتي عايدو دخدمتونو بې ځايوالى.

ماليې

يعنې هغه سرچينې چې دولت يې د حقيقي او حقوقي اشخاصو له عايدو او شتمنيو څخه د مالي تأمين لپاره دخپلو وظايفو د ترسره کولو په بدل کې په ځان مني.

که هر څو د مالياتو موندنه د مؤسسو د تاسيس او د دولتي خدمتونو د راټولو په خاطر وي. اما د اصولي سرچينو او د هغې ګټې ترمنځ، چې رسوونکي يې د دولت له خدمتونو څخه کوي، لزومًا برابري شتون نلري، بلکې څرنګه چې يې مخکې هم يادونه وشوه، ماليې د دولتونو په وسيله ترلاسه کيږي او د هغې ترلاسه کول اوږده سابقه لري. د هغوی ډولونه او ډلبندي د متمادي پيړيو په اوږدوکي ډير بدلونونه پيداکړي دي. امّا نويو مفاهيمو او مالياتي ډلبندۍ ته په پرمختللو هيوادونو کې په پام سره هغوی په پينځو برخو تقسيميږي:

هغه ماليې چې په عايد پورې اړه پيدا کوي:

الف ــ دحقيقي اشخاصو په عايد باندې ماليات.

ب ــ د حقوقي اشخاصو او شرکتونو په عايد باندې ماليات.

ج ــ د بيمې حق.

هغه ماليې چې په مصرفي لګښتونو پورې اړونديږي

الف ــ پر لګښت باندې ماليه پر عايد باندې د ماليې په شان ترلاسه کيږي. خو د لګښت په نسبت اشخاص دي.

ب ــ پر پلو باندې د مالياتو ګمرکي حقوق او هغه سوچه ماليې چې د کالو پر واردونکو او پلورونکو باندې تحمليږي. مګر د دغې فرضيې پر بنسټ چې لږونکی(مصرفونکی) يې د پيل په پړاو کې وزغمي پر لږونکی (مصرفونکي) د ماليې په عنوان تلقي کيږي.

هغه ماليې چې په مالکيت يا د شتمنۍ په ليږد پورې اړه لري:

الف ــ د افرادو د سوچه شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې

ب ــ د افرادو د نا خالصه شتمنۍ په ارزښت باندې ماليې

ج ــ پر اراضي ارزښت باندې ماليې

د ــ د پانګې پر ارزښت باندې ماليې

هـ ــ د ارث له لارې د شتمنۍ پر ارزښت باندې ماليې

هغه ماليې چې په سوداګريزو کړونو پورې اړه لري

هغه ماليې چې پر صادراتو وضع کيږي: په تير وخت کې ماليې په دوو کره مستقيمو اوغير مستقيمو برخو باندې تقسيمدې. په دې طبقه بندۍ کې له مستقيمو ماليو څخه منظور هغه ماليې دي چې اداکوونکي وګړي به هغه زغملې او اصولاً به يې نه شوی کولای تر څو هغه بل چاته وليږدوي.

دشتمنۍ پر عايد باندې ماليه يوازې او يوازې دمستقيمو ماليو جز ګڼل کيده. په غير مستقيمو ماليو کې طرز داسې و، چې دماليو اداکوونکي به هغو نورو کسانو ته ليږدول او خپله دوی به يوازې دماليو د ورکړې وسيله وه. دګمرکي حقوقو دپلور ماليې او په همدې ډول نور داسې له همدې ډول ځانګو څخه ؤ چې په عملي توګه دغه ډول طبقه بندي ښايې دقيقه او ګټوره ونه اوسي. ځکه چې پر مالياتو باندې نهايي توضيع تل روښانه نه وي؛ مثلاً: د ماليو يوه برخه د شرکتونو په عايد باندې ممکن د شرکت له څښتنانو څخه نورو ته انتقال شي او يا پر حقوقو او د لاس په مزدورۍ باندې ماليې چې د مستقيمو ماليو يوه برخه ده، چې د کار فرمايانو يا حسابداريو په وسيله دولت ته ورکول کيږي، لکه څرنګه چې تاديه کوونکي نهايي کارمندان او کار ګران دي.

دټولنې مالياتي روحيه

څرنګه چې يادونه وشوه مالياتي عايد د دولت د عايد د منابعو له هغو مهمو عايداتو څخه

ګډل کیږي، چې افراد او مؤسسې یې د دولت هغو درنو مسؤلیتونو ته په پام سره د خپلې شتمنۍ او عاید یوه برخه د دولت دمالي وظایفو د تامین لپاره ورکوي. دیوې ټولنې د افرادو دهمکارۍ میزان د دولت له دستګاه سره او دهغوی تمایل مالیاتو په داوطلبانه ورکړې د سره له یوه لوري دټولنیزې ودې درجه او له بل لوري د دولت دستګاه په نسبت د هغوی دخوش بینۍ او د باور په میزان پورې تړاو لري، دیوې ټولنې په غړو کې د باور او اعتماد ایجاد او مساعده روحیه د څو شرایطو د شتون مستلزم ده، چې د هغوی د ټولو په رأس کې د موندونکو مالیو برابروالی او د مالي ادارو د دستګاوو د مکلفیتونو انجام او د دولتي لګښتونو سموالی دی.

خلک باید دا باور پیدا کړي چې د مالیو وضع او حصول یو داسې ترتیب دی، چې هر څوک خپله عادلانه برخه اداکوي او که چیرې دغه احساس په افرادو کې عمومیت پیدا کړي چې ځینې د هغوی د ډیرې شتمنۍ او عاید سره سره نسبتاً لږې مالیې اداکړي او یا پرته له کوم موجب څخه له لوړو معافیتونو څخه برخورداره شي. د ټولنې د مالیې ورکړې روحیه تضعیفیږي. د افرادو دمالیې ورکړې ځانګړنې، که په شتمنو او یا فقیرو هیوادونو کې وي، دهغوی ځانګړنې په دې زمینه کې متفاوتې دي.

دساري په توګه ممکن، چې ایراني، ایټالیوي یا فرانسوي شریف تجاران او یا صنعت کاران د خپلې مالیاتي اظهار نامې په تنظیم کې د امانت اوصداقت رعایت وکړي.

دلومړي څپرکي لنډيز

د ماليې مضمون څرنگه، چې يوه مهمه اقتصادي او حياتي پديده ده، نو په همدې بنا په دې څپرکي کې عمدتاً د اقتصاد پوهانو عکسل العملونه او نظرونه انعکاس شوي، ترڅو گران محصلين د ماليې له پوهې سره په بشپړه توگه اشنايي او په همدې اړه د علماوو له نظرونو سره هم اشنايې پيدا کړي. نوځکه خو د اقتصاد د علم تاريخي او علمي بنسټ باالخصوص مالي څانگه په تيرو دورو کې د راټولونې په طرز او ډول سره او دماليې ډولونه په هر اړخيز ډول تربحث لاندې نيسي.

ماليه دبشري ټولنې له پيله تر ننه پورې په بېلابېلو ډولونو سره شتون لري او د دولت له عايداتو څخه يو مهم عايد جوړوي. نو ځکه خو په دې فصل کې پاملرنه شوې، ترڅو په تيرو دورو او ننۍ بشري ټولنه کې دمضمون ماهيت او دماليې د علم له مؤثريت څخه درک ترلاسه کړي. همدا راز په اوسني بحث کې نور مهم موضوعات لکه عايدات او د هغو ماليو ډولونه چې په سوداگريزو فعاليتونو پورې ارتباط نيسي. دماليې رانيونې بنسټونه دماليې په سيستم کې تولنيز عدالت. دماليې عمومي موضوعات او مالي روحيه چې په مالياتي سيستم کې يو مهمترين فکټ گڼل کيږي.

په دې څپرکي کې د نورو موضوعاتو په څنگ کې ځاى په ځاى شوي دي.

د لومړي څپرکي پوښتنې:

۱. ماليه څرنګه علم دی؟
۲. د مالیې په اړه د اقتصاد پوهانو نظريات مختصراً تعريف کړئ؟
۳. د دولت د عايداتو په اړه څه پوهیږئ تشریح يې کړئ؟
۴. د مالیې پوهه له څه شي څخه بحث کوي؟
۵. د مالیې راټولونې پرمخ تللی ډول تعریف کړئ؟
۶. تاسو چې کوم فصل زده کړ له هغه څخه موخه کوم موضوعات دي، نومونه يې واخلئ؟
۷. په 1936 کلونو کې څه ډول ماليه اخيستل کيده؟

دویم څپرکی

مالیه او دهغې ډولونه

ټولیزه موخه

پرعایداتو باندې مالیې او د مالیو ځانګړي ډولونه د دې فصل موضوع ده.

د زده کړې موخې: محصلان ددې څپرکي په پای کې لاندې موضوع ګانې توضیح کولای شي.

- د اقتصادي پوهانو نظریات د مالیاتو په اړه.
- د دولت عایدات او عایداتي سرچینې.
- په تجارتي فعالیتونو کې د مالیې رول.
- د مالیې رول د ټولنې په سیاست او اقتصادکې.

مستقیم مالیات

مستقیمې مالیې هغو مالیاتوته ویل کیږي، چې پرته له واسطې او له هغه فهرست سره سم چې د جمع جز جدول نومیږي، موندل کیږي.

په یاد شوي فهرست کې له اشخاصو څخه د هر یوه د نامه په مقابل کې هغه مبلغ، چې د یوه شخص په واسطه مستقیماً باید دولت ته ورکړل شوي وای، معین او مشخص شوي او له شتمنو اشخاصو څخه اخستل شوي، نو ځکه خو شتمن اشخاص له تحصیل دارانو څخه د مالیې سره مستقیماً مخامخ شوي او خپله مالیه ادا کوي او په مقابل کې داسې سند چې د ده د مالیې په ورکولو دلالت کوي، ترلاسه کوي. سر بیره پردې مستقیمې مالیې همیشه له هغو عوایدو څخه چې په منظمه توګه سره په معینو زمانونو کې د افرادو عاید ګرځي وضع کیږي او دهغوی وړاندوینه اسانه او امکان نه منونکې ده.

غیر مستقیمې مالیې

غیر مستقیمې مالیې له هغه ډول مالیې څخه عبارت دي، چې د اجناسو په قیمت او په

اقتصادي کالیو وراضافه شوې وي او مستهلکین یې د اخستنې پر مهال دولت ته ورکوي. د مستقیمو مالیو په اخیستنه کې د دولت موخه دا ده، چې د خلکو له اوږو څخه د غیر مستقیمو مالیو بار کم کړي. په تیرو دورو کې غیر مستقیمې مالیې له مستقیمو مالیو څخه مهمې وې، ځکه چې غیرمستقیمې مالیې د تجارتي مالونو له پلور څخه اخستل کیږي. د غیر مستقیمو مالیو ورکول په غیر محسوس ډول سره ترسره کیږي، یانې د جنس پلورنې پر مهال مالیې پرهغه اضافه کیږي او له اخستونکي څخه اخستل کیږي. غیر مستقیمې مالیې په هیڅ وجه له دفتر سره دجمع برخه نه ده په هغو شیانو پورې تعلق نیسي، چې د هغه حقیقي څښتن د مالیو د حصول پر مهال مشخص او معلوم نه وي.

دمحصولاتو مالیې

مالیې د عایداتو محصول دی او هغه اشخاص چې دغه عایدات ورکوي، مالیه ورکوونکي نومول کیږي. دغه عواید د دولت او یا هم د ښاروالی مربوط دي. وجه د یاد شوې مالیاتي په خاصیت کې تغیر نه پیدا کوي.

په دواړو صورتونو کې یې خپل اساسیتوب او قانوني والی د هیواد په قوانینو کې حایز وي.

په بین المللي رسنیو کې دمالیاتو او محصولاتو په اړه ډیر تعریفونه یاد شوي دي.

اما د کتاب لیکونکي په عقیده، د هغو اسانه او ساده لارې په لاندې ډول دي.

مالیه یو ډول ورکړه او عایدات دي چې یوازې د یوه هیواد د منابعو اساسي عواید دي. دعمومي لګښتونو د تر سره کولو لپاره حکومت هغو ته اړتیا لري، دغه حصه د آبي او للمي ځمکو په مالیو پورې اړه لري او همدا راز په مال، څارویو او نورو اضافي اسبابو پورې اړوندیږي. محصول یو ډول عایدات دي، چې د هیواد له بنسټیزو منابعو څخه ګڼل کیږي او هیواد د عمومي لګښتونو د اکمال لپاره ضرورت لري.

اما په عین وخت د یوه ډول خدمت په توګه محسوسیږي، چې هیواد یې د محصول ورکوونکي لپاره اجرا کوي. په دې برخه کې د پُستې، تیلګراف محصول، د معابرو محصول او دځینو اسنادو محصول لکه قباله، حجت وکالت او داسې نور چې وثیقه نومیږي. د ورکړل شوي محصول او مالیې په اړه بیلګې د پورتنیو دوو جملو لپاره بس دي.

که چیرې د مال او څارویو عایدات په مثال کې را واخلو ډیر زر کیداي شي، درک شي. چې دغه عاید یوازې د هیواد د اړتیاوو د رفع کولو لپاره او د مجموعي لازمه لګښتونو د تکمیل په موخه چې په پورته کې د عمومي لګښتونو په نامه نومول شوي دي او په نقدي ډول اخستل کیږي، دغه په مالیې پورې اړوندیږي. که چیرې نور عایدات په مثال کې راوړو، لکه د معابرو عایدات، وبه وینو چې د پیسو ورکړه په داسې مهال کیږي، چې هیواد یې په مقابل کې زموږ لپاره د هغه سړک ساتنه او حفاظت وکړي، چې مونږ ورباندې تیریږو او راتیریږو. همدا راز د پُستې په محصول کې

يانې د پُستې محصول هغه وخت مونږ ورکوو چې هيواد زمونږ د ليکونو د ليږلو هغه خپل مقصود او مرجع ته خدمت ترسره کوي. همدغه ځای دی چې دغه برخه په محصول پورې اړونديږي.

لنډه دا کوم تشريحات چې پورته ذکر شول په داسې ډول واضح کيږي. يانې ماليه په کلي ډول سره يو ډول ملکفيت دی، که چيرې مکتوب ونه رسيږي، نو د پستې محصول به نه ورکوي او که څوک له جادې څخه تير نه شي، نو هيڅ څوک به له تاسو څخه د تېريدو محصول نه اخلي. امّا د ماليې او محصول تر منځ اصلي توپير تر هغې قاعدې پورې منحصر دی، چې پورته يې تشريح وشوه. يانې د حق الزحمې محصول هغه ځانګړنه ده چې حکومت يې په خپله موقع له ستاسو څخه غواړي.

په هغه صورت کې چې باالمقابل ماليه د هيڅ کوم يوه ځانګړي خدمت درلودونکې نه وي، د عمومي لګښتونو د اړتياوو د تکميل لپاره تأسيس شوي وي.

نور هغه امتيازات، چې د عوايدو په باب شتون لري په لاندې ډول دي.

۱. غير مستقيم عايدات
۲. مستقيم عايدات

۱. غير مستقيم عايدات

هغه عايدات دي، چې رأساً په ماليه ورکوونکو تعميل شوي او له خپلو ورکړو څخه خلاصون نشي موندلی. دبيلګې په توګه د ځمکې ، مال ، څارويو ، مالی لوازم او هغه اضافي اثاثيه چې د مستقيمو عايداتو او محصولاتو له جملې څخه دي.

غير مستقيم عايدات لکه د معابرو، پوستې او داسې نورو شيانو عوايد دي او مستقيماً په اشخاصو باندې نه وضع کيږي او له لومړني ماليه ورکوونکي څخه نورو اشخاصوته انتقاليږي؛ مثلاً: د ګمرکي عايداتو په صورت کې چې ګمرکي حقوق له واردونکو تجارانو څخه اخستل کيږي او د يادو شويو ګمرکي حقوقو له نتيجې څخه اصلاً د تجارانو د مال قيمت اضافه کيږي او همغه وخت ګواکي پيرودونکي ګمرکي حقوق اداکوي، نو ځکه خو ګمرکي تعرفه له وارد کوونکي تجار څخه پيرودونکي ته انتقال مومي. د مستقيمو او غير مستقيمو عايداتو تر منځ يوبل توپير دا دی، چې اوليه په ټاکليو وختونو او ثانويه د خدمت د اجرا پر مهال د حکومت له لوري اخستل کيږي. دغه مسئله کيدای شي تائيد کړو، چې ماليه ډير مستقيم عايدات او غير مستقيم محصولات وي. امّا دغه تائيد څرنګه چې يې پورته يادونه وشوه، يو قطعي صورت خپل ځان ته نشي اتخاذ کولای.

نوځکه خو يوازې همدغه بيلګه چې ګمرکي حقوق يوه ماليه او په عين وخت غير مستقيم عايدات دي، د مطلب په ذهن کې د ځای په ځای کولو لپاره بس ده. مختلف ارقام نشي کولای عايدات ډير تشريح کړي. يوازې همدغه مطلب ته تشريح ورکول کيږي، چې ماليه لرغوني اصول دي، چې په غير متمدنو هيوادونو او د ترقي له شاهراه ګانو څخه ليرې يانې د ترقي په اصولو او د پرمختګ په بنسټونو او هم د تمدّن له توسعې او پراختيا سره موافق نه وو، هم موجود ؤ، دغه

مطلب علاوه کیږي. دعایداتو اصل تقریباً په ټولو ممالکو کې سره ورته دي، اما یوازې دهغوی تحصیلي اصول د یوه هیواد د بل هیواد په پرتله سره توپیر لري او دغه پورته یاد شوي توپیرو د عایداتو مربوط او له هیوادونو څخه د هر یوه حیات او معهذا د هر وخت لپاره د اصلاح امکان لري او دغه اصلاحات د دې باعث کیږي ترڅو په یوه دولت کې د هغه اداري جوړښت د ترقي او پرمختګ په لور بوځي، چې د مالیاتو د دوایرو تشکیلات ښایې په لومړي صف کې وي.

د مستقیمو مالیو ګټې

د دولت له لوري د عایداتي لارو پیدا کول، له محدودو اشخاصو سره د پانګې قوه له منځه وړل، له پولي نورم سره مبارزه او د دولت ګټور کیدل له مشروعو عایداتي لارو څخه.

دمالیو د مبنا ټاکل او د مناسب نرخ اعمال

له مالیو څخه په هره یوه مالیه کې باید لومړی د هغه مبنا وټاکل شي او بیا یو مناسب نرخ اعمال کړي، د مالیو له مبنا څخه منظور هغه څیز دی، چې د مالیو شمول ګرځي، د مالیو مبنا ممکن د مربوطه اشیاوو د مؤسسو او شرکتونو د اشخاصو عاید، د ټول پلورنې د حجم معامله، د میراث د شتمنۍ ارزښت او په دې ډول نور. دې مبنا لره ممکن د تصدي له مناسب نرخ سره د مالیاتو شمول قرار ورکړي او څو په سلو کې په مناسب نرخ سره او یا له هر فزیکي واحد څخه یو معین مبلغ، حجم، وزن ، تعداد او داسې نور موندل کیږي.

مثلاً که چیرې د مالیو نرخ په سلو کې لس وي، هغه شخص چې سل زره افغانۍ عاید لري په داسې حال کې چې د بل عاید یو میلیون افغانیو ته رسیږي او یو لک افغانۍ مالیه ورکوي. په تصاعدي نرخ کې د عاید د میزان لوړ تلل یا د مالیو د مبنا په ارزښت کې لوړ نرخ په کار وړل کیږي. معمولاً په ټیټو طبقاتو کې د مالیاتو د نرخ عاید ضعیف او په لوړو طبقاتو کې یو څه لوړ نرخونه نسبت مازاد ته، ما قبل اعمالیږي. په تصاعدي نرخونو سره مالیې د متناسبو مالیو د نرخ په پرتله عادلانه دي، ځکه چې د مالیاتو د مبنا د ډیروالي ډیره برخه د دولت عاید ګرځي، لکن تصاعدي نرخونه باید په ډیر دقت سره انتخاب شي. د دولت په مالیاتي عاید سره د ملی عاید په کموالي یا زیاتوالي سره نسبتاً ډیر زیاتوالی او یا کموالی پیدا کوي. په همدې ترتیب له اقتصادي تعادل سره مرسته کیږي. همدا راز تصاعدي نرخ نه باید په داسې ډول وي چې په خصوصي ځانګه کې د کړنو د مخنیوي موجب وګرځي.

د مالیو انتقال او د نهایې ادا کوونکي تضمین

د مالیو دلیږد مسئله او د نهایې ادا کوونکي تشخیص له مالیاتي مسایلو څخه یوه خورا پیچلې مسئله ګڼل کیږي، ځکه چې په اغلبو مواردو کې یې مالیې له یوه شخص څخه ترلاسه کیږي. د هغه واقعي ورکوونکی یو بل شخص دی، چې لومړنی اداکوونکی ممکن په بېلابېلو

ډولونو سره وکولای شي له مالياتي بار څخه يوه برخه کوم بل چا ته وليږدوي.

په پلور او مصرف باندې ماليې معمولاً له همدغه ډول ځانګړنو څخه برخمن دي، ځکه چې دمشمولو کاليو مصرف کوونکي هغه ماليې دي، چې د کاليو په اخستنې سره په تعين شوي قيمت سره ټاميږي يا د اړونده ماليو يوه برخه اداکوي. دغه انتقال ته وروستنۍ کړنې او انتقال ويل کيږي. دليږد يو بل ډول دغه دی، چې توليد د کاليو تر توزيع کوونکو د ماليو مشمول د دې لپاره چې د ماليو د پار يوه برخه نورو اشخاصوته وليږدوي کوښښ کوي ترڅو د توليد عوامل په کم قيمت سره ترلاسه کړي او لاسي کاريګر ته لږه حق الزحمه ورکړي.

له اضافاتو سره معمول هغه ته نه ورکوي. يا د اوليه مواد ارزانه وپيري او له همدې امله په همدې ترتيب په لومړي حالت کې لږونکی(مصرف ونکی) د ماليې بار په دويم حالت کې د توليد د عواملو عرضه کوونکيوته منتقليږي. دماليو ټول انتقال يا يې د عمده برخې انتقال، چې د اجناسو په نرخ پورې اړونديږي؛ لکه: الکولي مشروبات او د خانيات لرونکي ته يو واضح امر دی لکن د اکثره مالياتو د انتقال موضوع په قطعي توګه سره روښانه نه ده چې واقعاً کوم کسان د شرکتونو ماليې اداکوي. آيا د شرکتونو د منافعو له ځايه اجناس ورکول کيږي او که يې يوه برخه. د زياتوالي له لارې قيمت وروستنۍ کړنو ته منتقليږي، يايې يوه برخه مخ په لږ والي ده. مزد د توليد نور عوامل دي، چې مخکنيو فعاليتونوته انتقال مومي. ايا افراد د خپلو عايد او ټول ماليات شخصاً پخپله ادا کوي يايې يوه برخه په نورو کسانو باروي، د دغو سختو مسايلو د تحليل لپاره نورې ډيرې پلټنې لازمي دي، ځکه چې د مالياتو انتقال پرته له کومې توجه او د نهايې ادا کوونکي ټاکل په مختلفو مالياتو کې ، د مالياتي سيستم دعدالت ارزونه ، او د هغه د اغيز اندازه د ټولنې په اقتصاد کې ښايې ډيره نه وي.

د دویم څپرکي د مطالبو لنډیز

سره له دې چې د تیر درس په برخه کې په نړۍ کې د مالیې له لرغونتوب څخه په خپرو ابعادو سره یادونه شوې، امّا په دې مبحث کې د تیروخت او حال دمالیې شکلونه او ډولونه مطرح دي. باید دې ټکي ته پام وشي، چې مالیه د دولت دعایداتو یو اساسي جز جوړوي. په همدې خاطر هر څومره چې دمالیاتو مبنا د هغو په علمي معیارونو سره د بحث وړ وګرځي، په هماغه اندازه د ټولنې اقتصاد پر مختګ کوي. په همدې ډول د راټولونې بڼې ان مالیات په دې بحث کې په پام کې نیول شوي دي.

او له تجاربو څخه یو لړ مستند معلومات او د پرمخ تللیو هیوادونو علمي را ټولونې راټولې شوې، ترڅو چې د مالیې د ورکړې اصول چې له مهمو وظایفو څخه یوه وظیفه او ګرانو هیواد والوته د یوه ذهنیت ورکول دي او له بل لوري پرعایداتو باندې د ټولو مالیاتو په موضوعاتو کې ده چې په ټولنه کې د قانون اولایحې په رؤیت ورکول کیږي. دفصل په بحث کې یادونه وشوه چې مالیې څرنګه او په کومو شرایطو او په کومو معیارونو یې تکامل موندلی. د تکامل پروسه له کوم ځایه پیل او ننني مالیاتي سیستم په څو ډوله او په څوشکله دی. غوره به داوي، چې د کتاب دموضوعاتو له لوستلو څخه وروسته د استفادې توپیر اوموضوع ګاني ګرانو ویونکو ته پریږدو.

د دویم څپرکي پوښتنې

۱. دمالیې د ډولونو په هکله معلومات وړاندې کړئ؟
۲. د مستقیمې او غیر مستقیمې مالیې تر منځ څه توپیر دی؟
۳. په پرمخ تللو هیوادنو کې د مالیې سیستم څرنګه دی؟
۴. دمالیو د ورکړې قواعد څه چې مو ویلي دي تشریح یې کړئ؟
۵. مالیه د څه شي له مخې وضع کیږي تشریح یې کړئ؟

دریم څپرکي

د مالیو تصنیف

ټولیزه موخه:

په مالیاتي سیستم کې د اجرأ وړتیا او اطمینان

د زده کړې موخې: محصلین باید د څپرکي په پای کې لاندې موضوعات تشریح کړي.

- د ورکړې د لګښت معقولوالی
- په مالیاتي سیستم کې د اجرا وړتیا
- مالیاتي خدمتونه
- په مالیاتي سیستم کې د دولت رول
- د مالیو مختلف ډولونه

عملي معیارونه د ټولنې د مالیاتي سیستم لپاره: د مالیاتي عدالت د رعایت لپاره او همدا راز د مالیاتي سیستم په اقتصاد کې د مالیاتو دمنفي اغیزو د مخنیوي په منظور باید د اداري ځانګړنو واحد صحیح وي. همدغه ځانګړنې عبارت دي د اطمینان له معقولوالي څخه او همدا راز د ورکړې له لګښت او د اجرا وړ مالیو له موندنې او عامه معقولیت څخه.

د مالیو اخستنې په سیستم کې اطمینان: د اقتصادي فعالیتونو د توفیق لپاره اطمینان دسیاسي ثبات یوه ځانګړې ځانګه او د مالیاتي سیستم مطمئن والی له لازمو او خورا مهمو شرایطو څخه ګڼل کیږي، ځکه چې په عادي شرایطو کې پانګه اچونه د خطراتو د منلو مستلزم ده. که چیرې پانګه اچونه په مالیاتي سیستم کې ترلاسه شي، ښایې د نظر وړ فعالیتونو څخه تشکیل شي او ښایې په ډیر خطر کې وي او پانګه اچونه په لړه اندازه سره ښایې تره سره شي. افراد هم باید له هغو مالیو څخه چې هغه د وړاند ویني وړ نه دي، چې د لاس مزد او دهغوی نور عایدات وضع کیږي،

مسئون به وي. مالياتي قانون بايد روښانه او مشخص وي او د تصميم اتخاذ بايد په لږو مواردو کې د ارزيابی او د ماليو د اصولو د مامورينو په اختيار کې ورکړل شي. که چيرې مالياتي قانون مبهم وي او مامورين پخپل زړه مشخصه پريکړه غوښتل وغواړي، نو يو څو موارد بايد وټاکي، چې نوموړي **موارد دادي:** د مالياتو په چارو او د عامه اعتماد په جلبولوکي د برابرۍ او هم غږۍ رعايت، د مالياتو سيستم په نسبت ښايې نا ممکن وي.

په مالياتي سيستم کې د ترسره کولو وړتيا

يو ښه مالياتي سيستم هغه ماليې چې د هغو موندنه غير ممکنه وي، نه دفع کوي آن تر دې، چې ډيری يې د ماليو ورکوونکو په اتفاق سره د خپلو ماليو پورونه په داوطلبانه توګه سره اداکوي. بايد د ماليې د ورکړې امکان شتون ولري، که نه د مالياتو د وضع صورت دمالياتي قوانينو د تهيې په منزله بايد مالياتي پرنسيپونو ته او د پيش بينی شويو شرايطو د ترسره کولو وړتيا ته هر اړخيزه پاملرنه بايد وشي. په همدې هکله دقيق محاسبات بايد ترسره شي ، حتي په خاصو مواردوکي د اطمنان د اصولو لپاره دمالياتو د ترسره کولو د وړتيا لپاره د آزميښت د ترسره کولو موضوع هم ښايې اړينه وي.

د لګښت معقولوالی او دماليو راکړه ورکړه

له هغه ځايه، چې د مالياتو د ورکړې لګښت له فردي لوري (تاديه) د موندنې لګښت د دولت له لوري ملي محصول ته څه شی نه ور اضافه کوي. د ټولنې ګټې نبايد د تحمل له لحاظه درانه لګښتونه په دې لاره کې تلف شي. دمختلفو مالياتو د راکړي ورکړي دلګښتونو د چارو په اړه بايد وويل شي، چې ډيری دمالياتو ورکړه دحقيقي اشخاصو پر عايد باندې خصوصي وو، نه د اداکوونکي لپاره حقوق او دلاس مزد او د اضافي لګښت دستګاه او يا د نا څيزه خرڅ درلودونکي ده، د نورو مالياتو په اړه همدا راز دحساب ساتنی مخارج او پخپل ټاکلي وخت ورکړه يا په قسطونو څرنګه چې په داوطلبانه توګه ترسره کيږي، وضعيت په همدې شان دی لکن د نظر د اختلاف په صورت کې چې دمالياتو د ورکوونکي او موندونکي ترمنځ به وي او يا ماليات بايد د مالياتي قدرت په اعمال سره اصول شي. مؤدي او همدا راز دولت به ډير لګښت ښايې تحمل کړي.

دشرکتونو دماليو ورکړه د ډير لګښت درلودونکې ده. ځکه چې اکثراً د قانوني دفاترو په ساتنه او د حسابدار په خدمت ګمارل او د داسې نورو قانوني تشريفاتو په ترسره کولو مؤظف دي. له همدغو مخارجو څخه يوه برخه د دوو موخو درلودونکې ده، يانې هم دمالياتو د امر لپاره او هم د ګډون کونکو د خبرداري لپاره. نو په همدې بنا د مالياتو د ورکړې دمخارجو په ټاکلو کې حقوقي اشخاص بايد د ماليې په ورکړه مستقيمو او غير مستقيمو مخارجو ته پاملرنه وکړي.

د مالیاتو په ور کړه کې معقولیت

له ټولو څخه غوره داده چې مالیاتي سیستم د ټولو دمنلو او تائید وړ دی او د عامو په نظر د عدالت د رعایت له لحاظه باید توافق ولري او هم د هغوی دمالي وس او توان په پرتله دروند او دنه تحمل څرګندونه ونکړي. مالیات له همدې خصیصې څخه برخورداره کیږي، چې په پورته یادو شویو شرایطو خصوصاً د مالیاتو د عدالت له شرط څخه برخور داره وي.

مالیاتي عدالت

د مالیاتي سیستم عادلانه توب د یوه اقتصادي فن مسئله نه ، بلکې یوه انساني فلسفه ده، نو ځکه نشو کولای، د مالیاتي عدالت یو خاص تعریف وکړو او هغه په یوه ټاکلي شرط محدود کړو. له دې سره سره د زمانې په تیریدو سره اصول د نظر د څښتنانو د پام وړ ګرځیدلي، چې په بنسټ یې کیدای شي یو مالیاتي سیستم د عدالت د شرط له لحاظه تر ارزیابۍ لاندې ونیول شي. د اصولو دغه اعمال عبادت دی د خدمتونو له اصلي قیمت څخه او د ورکړې د توان اصل د خدمتونو د قیمت اصل مستلزم د دې دی، چې مالیې د اشخاصو د ګټې په نسبت په دولتي خدمتونو کې کوي. د هغوی په منځ کې توضیح کړای شي، خلک د کالیو بیه او هغه خدمتونه چې له خصوصي ځانګړې څخه یې ترلاسه کوي ادا کوي ځکه چې نه بایده په دولتي ځانګه کې هم په همدې ترتیب عمل وشی. که د مالیاتو وضعیت د خدماتو په هغه اصلي قیمت استوار نه وي، له استفاده کوونکیو څخه یوه برخه د دولت له خدماتو څخه د دولتي مرستو د موندونکو په منزله ښایې، چې وي، ځکه چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه کوي، او حال داچي له دوی څخه د نورو اشخاصو په وسیله تأمین شوي دي. د اجتماعي بیمو له مزایا وؤ څخه ګټه ځینې له پیسو او شاهراوو څخه د دولت تجارتي خدمات؛ لکه: د هغوی د ورکړې په مقابل کې له هغو څخه د ګټې حق دمالیاتو د ورکړې ډول د خدماتو د قیمت اصل او بنسټ دی. ځکه تر څو چې دبیمو حق په بیا بیا ځلې ادانکړي یا د نقلیه وسایطو درلودونکي له پله او یا شاهراه ګانو څخه د تیریدو ټاکلی حق ادا نکړي، یا د پوستې خدمتونه د هغه قیمت په خاطرتادیه نکړي نو بیا به له دغه ډول دولتي خدمتونو څخه د ګټې حق ونلري، خو لکن له دغه اصل څخه یوازې په هغو مواردو کې کار اخستلای شي، چې له دولتي خدمتونو څخه ګټه اخیستوونکي و اوسي

او د هر یوه برخه د تعین او اندازه ګیرۍ وړ وي ، یوازې په همدغه حالت کې دی، چې کیدای شي مالیات د مؤدیانو د استفادې په نسبت توضیح کړي او له هر یوه څخه عادلانه برخه ترلاسه کړي. امّا څرنګه کیدای شي د دفاع لګښت یاد پرورښت زدکړې لره د هیواد د جمعیت تر منځ تقسیم کړای شي.

د هیواد عمومي مصارف

په ټولو متمدنو هیوادنو کې ځینې مصارف شتون لري، چې په عامه ګټو پورې اړه لري؛ لکه:

د بندونو، نهرونو لارې د شاهراوو تنوير او همدا شان د ځوانانو روزنه، ساختمانونه، د وزارتونو او نورو حکومتي دوايرو تعمير چې دملتونو اړتياوې څرګندوي. نوځکه خو هغه لازم مبلغونه چې د يادو شويو اړتيا وو دتکميل لپاره او همدا راز هغه معاشات چې د ادارو د مامورينو او آمرينو لپاره د اړونده چارو د اجراتو اړونديږي. بهرنۍ سياست ، عدليه د هيواد داخلي امنيت ، تجارت او فابريکې او دغسې د نورو ځايونو امنيت ساتې، مخابره چې په کې په مصرف رسيږي عامه مصارف نومول کيږي.

د مملکت عمومي واردات

هغه مبلغونه، چې د همدې ټولو لګښتونو د اجرا لپاره يې حکومت ترلاسه کوي عامه واردات نوميږي. عامه واردات په لاندې ډول دي.

١. ماليات او محصولات

٢. د مملکت د موروثي املاکو عايدات

٣. د حکومت انحصارات.

د مملکت د موروثي املاکو عايدات

داهم د عمومي منابعو يوه بله جنبه يا اړخ دی، د غوره او ښې توزيع کولو لپاره په دغه ډول عايداتو بايد پوه شو، چې د مملکت موروثي املاک په څه مفهوم دي. د مملکت د موروثي املاکو تعريف په لاندې ډول دی، د مملکت د موروثي املاکاتو له کلمې څخه داسې نتيجه ترلاسه کيږي، چې ټول هغه شيان چې په مملکت او خالصې تجارتي شتمنۍ پورې اړونديږي، د مملکت موروثي املاک نومول کيږي. له پورتنۍ تشريح سره سم ټول ځنګلونه ، معدنيات زراعتي ځمکې او يا د زراعت وړ ځمکې او داسې نور مختلف امتعه په مملکت پورې اړونديږي او همدغه املاک په دوو برخو تقسيميږي، منقوله اوغير منقوله املاک چې پلورل کيږي او پيرل کيږي او د تجارتي املاکو کلمه نومول کيږي، نظر په همدې مطلب بايد يادونه وشي چې غير منقول املاک په دوو لاندې حصو تقسيميږي.

١. طبيعي غير منقوله

٢. غير طبيعي غير منقوله

د طبيعي غير منقوله املاکو په اړه د هغوی تشريحات چندان د يادوني وړ نه دي، بلکې ښايي لازم وي او هغه لکه عمارت، اراضي او داسې نور دي، يانې د غير منقول والي خاصيت لره طبيعي رقم شته او د غير منقوله غير طبيعي املاکو په خصوص کې د يادونې وړ ده، چې دغه املاک طبيعتاً غير منقول نه وو، بلکې د انسانانو په واسطه يې د غير منقول صورت ځان ته غوره کړي دی. مثلاً ماشين د منقوله اموالو له جملې څخه ده خو که چيرې همدغه ماشين په يوه فابريکه

کې نصبيږي نو بيا همدغه ماشين د غير منقولو والي خاصيت ځانته غوره کوي ، نوهمدغه خبره ده چې د غير منقولو په جمله کې ګڼل کيږي. د هغو زراعتي آلاتو لپاره چې په ځمکه کې د ځمکې د حاصلاتو داستخراج لپاره نصب شي، پورتنۍ مسئله تائيديږي. باالعکس نور داسې املاک هم شته، چې په يوه هيواد پورې اړه ولري، ولې تجارتي خاصيت نلري، متعلقه املاک عامه نومول کيږي مثلاً سړکونه ، دريابونه ، کوڅې ، بندونه او داسې نور. يوبل توپير، چې د مملکت د موروثي املاکو او د عموميه متعلقه املاکو تر منځ موجود دي. هغه دادی چې اشخاص د هيواد له موروثي املاکو څخه ګټه اخلي مؤظف دي، چې د مؤخذه منافعو يوه برخه په نقدي او يا جنسي ډول وي او د هغه د امتياز متعلق وي، چې حکومت ته يې ورکړي. برعکس له عامه متعلقه املاکو څخه هرڅوک په وړيا توګه ګټه اخيستلی شي. مګر په ځينو حالاتو کې مجاز نه دی د هغه د محصول تر تاديې پورې د هغو عرادو لپاره، چې د هيواد له معابرو څخه تيريږي او را تيريږي.

د ماليې او محصول تر منځ توپير

دماليې او محصول ترمنځ توپير په نظر کې کم او د محصولاتو دمالياتو په عمليه کې عايدات دي او هغه اشخاص چې دغه عايدات ورکوي، ماليات ورکوونکي نوميږي. دغه عوايد که دولتي دي يا ښاروالي، اما په هيڅ وجه د يادو شويو مالياتو په خاصيت کې تغير نه پيدا کوي.

په دواړو صورتوکې د دوی خپل اساسي والی او قانونيت د مملکت په قوانينو کې حايز وي. په بين المللي رسنيو کې د مالياتو او محصولاتو کتاب ازاد کتاب دی نو دهمدې آزاد کتاب د ليکونکي په عقيده د هغو ډير آسانه او ډير ساده په لاندې ډول دی. ماليه يو ډول ورکړه او عايدات دي چې يوازې يو ډول مملکتي اساسي منابع ګڼل کيږي او حکومت د عامه لګښتونو د ترسره کولو لپاره هغو ته اړتيا لري، دهمدغې برخې تعلق د آبي يا للمې ځمکو ، مال ، او څارويو ، ژرندو او همداسې نورو شيانو پورې دي. محصول يو ډول عايدات دي، چې د هيواد له اساسي منابعو څخه يوه منبع ګڼل کيږي. او هيواد دعموميه لګښتونو د بشپړتيا لپاره اړتيا لري. اما په همدې مهال د يوه خدمت په اړه احساس کيږي، چې هيواد يې د محصول ورکونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستې ؛ تيلګراف ، ټيلفون او معابرو محصول او همدا راز د ځينو اسنادو محصول؛ لکه: قباله ؛ حجت ، وکالت او داسې نور، چې وثيقه نومول کيږي. هغه بيلګه چې دماليې او محصول په اړه ورکړل شو داسی ګمان کيږي، چې د پورته دوو يادو شويو جملو د مانا لپاره کافي ده.

د قيمتي اسنادو (وثيقه) محصول

قباله: د ماليې له نقطې نظره هيواد د عامه لګښتونو د اکمال لپاره اما په همدغه وخت د يوه خدمت احساس کيږي. چې هيواد يې د محصول ورکوونکي شخص لپاره تر سره کوي. په دې برخه کې د پستې، تيلګراف او معابره محصول او د ځينې نورو اسنادو محصول؛ لکه: قباله، حجت

وکالت او داسې نور چې وثیقه نومول کیږي.

هدف: هر هغه وخت، چې پورتنۍ امتیازي نورم نه تطبیقیده، نو مالیه به له 2,300,000افغانیو څخه 000, 325 افغانیو ته رسیده. په سلو کې 2، 29 سهامي او محدود المسؤلیت شرکتونه له پورتنۍ طریقې څخه استفاده نه کوي. دمالیاتي قانون د 29 مادې له مندرجه احکامو څخه په استفادې سره دسهامي او محدود المسؤلیت شرکتونو لپاره کوم مالیاتي منفعت په لاس نه راوړي،

ځکه د دغو شرکتونو مالیه ثابته او د نورم په اساس 20 شل فیصده وضع کیږي ، نو ځکه خو د ګټې دهغه اوسطه ټاکنه د مالیې نورم ته تغیر نه ور کوي. په سلوکې 29، 3 تر لاسه شوي ګټه له هغو شتمنیو څخه چې له 18 میاشتو څخه په کمه موده کې په ملکیت کې وي د دې مادې د احکامو تابع نه ګرځي. نو په همدې بنا د دې څپرکې محتوا مفرداتو او مالیاتو ته د تابعو لوایحو په نظر کې نیول دي چې د افغانستان اسلامي جمهوري دولت د دې سیستم پر مبنا باندې مالیاتي روحیه یې په واجد شرایطو اشخاصو باندې د هر فرد د حصې د ادا پخاطر وضع او د تطبیق وړ یې بولې. چې د دغه ډول مقرراتو تر سره کول د خپریدونکي په توګه د هرچا مسؤلیت دی. شرایط د مالیاتو او عایداتو په داوطلبانه ورکړه کې دي.

د دریم څپرکي د مطالبو لنډیز

که څه هم د مالیې ورکړه یا په بل عبارت د مالیاتو د اجرا عمل یو حتمي او ضروري کار ګڼل کیږي. په تعریف کې د اجباري ورکړې یادونه شوې ده، لاکن د مالیې د ورکړې عمل یو ضروري کار ګڼل کیږي، چې پرته له هغه څخه دولت د ټولنیزو خدماتو د ترسره کولو توان په ګُلي توګه سره نلري، ځکه چې همدغه دمالیاتو د قانون موجودیت دی، چې د دولت اقتصادي بنسټ پیاوړی شوی دی او له بله پلوه خلک دا درکوي، چې کله د دولت له خدماتو څخه پرته له کومې پولي وجې څخه ګټه واخلی، نو په حقیقت کې خپل ځان مسؤل ګڼي، تر څو له دولت سره یوه رابطه ولري او دجامعې یا ټولنې له مقرراتو او قواعدو څخه سر پیچي ونکړي، نو ځکه خویې د مالیې ورکړه نه یوازې یو ملکفیت ګاڼه بلکې له خپل دولت سره یې د همکارۍ په موخه یوه انساني وجیبه بولي.

دهمدې اصل له مخې نه یوازې دمالیې ورکړه، بلکې په دولتي ټولنیزو فعالیتونو کې ګډون کول خپله ایماني او وجداني دنده د دین او دنیا په وړاندي بولي.

نو د دې برخې غوړیدلي ابعاد د هر فرد لپاره ټولنیز احساس ورکول چې دهموطنۍ د مسؤلیت په درک کولو وپوهیږي.

د دریم څپرکي پوښتنې

۱. آیا مالیې ته یوه اجباري ورکړه ویلای شو؟
۲. ولې مالیه دولت ته ورکړو؟
۳. د دولت وړیا خدمتونه له کومو مراجعو څخه تمویلیږي؟
۴. د دولت مالیاتي عاید کومو مراجعو ته په مصرف رسیږي؟
۵. په مالیه کې اطمینان په څه مانا دی؟
۶. په مالیاتي سیستم کې عامه معقولیت تشریح کړئ!
۷. ټولنیز عدالت او په مالي سیستم کې اجراآت څه شی دي تشریح یې کړئ؟
۸. مالیه د دولت څو فیصده عایدات په برکې نیسي؟

څلورم څپرکی

د صنایعو وده

ټولیزه موخه:
صنایع د یوه مملکت زړه او روح ګڼل کیږي او د صنایعو اهمیت د یوه هیواد دمالیاتي عوایدو په زیاتوالي کې ډیر اهمیت لري.

د زده کړې موخې: محصلین باید د دې څپرکی په پای کې لاندې موضوعات توضیح کړي:

- له نوي مالیاتي قانون څخه دقیق اعداد او ارقام.
- د مالیاتو نوې فیصلې.
- د دولت له مخکنیو فیصلو څخه پرهیز، د بېلابېلو مالیاتي څانګو په اړه او د هغو غیر عملي اغیزې.
- د عوایدو تولید.
- اجتماعي موخې.
- اقتصادي موخې.

پر عایداتو باندې د مالیاتو د نوي قانون په اړه مختصر معلومات

پر عایداتو باندې د مالیاتو نوی قانون دملي شورا له تصویب څخه وروسته د 171 شمارې د فرمان په اساس، چې په 27/ 12/ 1387 تاریخ د افغانستان د اسلامي جمهوری ریاست له لوري توشیح او د 976 شمارې په رسمي جریده کې په 28/ 12/ 1387 تاریخ نشر شوی دی.

هغه عمده او مثبت تغیرات، چې د مالیاتو په قانون او مالیاتي نظام کې څرګند شوي دي، په لاندې توګه دي.

- د صکوکو قانون او ډولونه، چې مخکې به د تطبیقیدو وړ ؤ، اوس لغوه شوي دي.
- د استهلاکي موادو مالیه لغوه شوې ده.

- هغه جرايم چې د مالياتي اخطار نامې له نه وړاندې کيدو څخه پورته شوي، په سلو کې يې پنځوس سلنه کمښت مونډلی.
- د مخکنيو کلونو د مالياتو باقيات له 1381 کال څخه معاف شوي دي.
- له کال 1381 څخه تر کال 1385 پورې مالياتي جرايم په هغه صورت کې معاف ګڼل کيدای شي، چې مالياتي حسابونه پرعايداتو باندې د مالياتو د قانون د تاريخ له نشر څخه تر دريو مياشتو وروسته تصفيه شي.
- انتفاعي ماليات د صادراتو له عوايدو څخه معافيږي.
- انتفاعي ماليات د فيس، ټکټانه، بانکي ليترآف کريدتونو له مدرکه معاف شوي دي.
- د کرايې ماليه له شل فيصده څخه لس او پنځلس فيصده پورې راټيټه شوې ده.

نوټ: دمخکيني قانون جرايم د حقيقي او حقوقي يا حکمي اشخاصو په مخ په مختلفو حالتونو کې په نظر کې نيول شوي وو چې په لاندې توګه وړاندې کيږي.

۱. هغه حقيقي شخص چې پرته له دلايلو څخه د اړونده مالياتو اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق د ټاکلې مودې په اوږدوکې وړاندې نکړي، د هرې ورځې په ځنډ سره د دوو سوو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په ورکړه او حکمي شخص بيا د هرې ورځې په تآخير سره د زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په ورکړې سره مکلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۲. هغه حقيفي شخص چې د بشپړې بې پروايۍ له امله اړونده مالياتي اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق، په خپله ټاکلې موده کې وړاندي نکړي، د هرې ورځې دځنډ په سبب د څلورو سوو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په ورکړه او حکمي شخص بيا د هرې ورځې دتآخير په سبب د دوو زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په ورکړې سره مکلف دی. د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۳. هغه حقيقي شخص چې په قصدي توګه اړونده مالياتي اظهار نامه د دې قانون د احکامو مطابق په خپله ټاکلې موده کې وړاندي نکړي، نود هرې ورځې د تآخير په سبب به د اتو سوو افغانيو په اندازې سره د اضافي ماليې په ورکړه او حکمي اشخاص به بيا د هرې ورځې د تآخير په سبب د څلورو زرو افغانيو په اندازه د اضافي ماليې په ورکړه مکلف وي البته د رخصتۍ ورځې له دې امر څخه مستثنی دي.

۴. هغه شخص چې د تېښتې په قصد د اړونده مالياتي اظهار نامې د دې قانون د احکامو مطالبه په خپله ټاکلې موده کې وړاندې نکړي، سر بيره داضافي ماليې په ورکړې چې د دې مادې په دريمه فقره کې درج ده له احوالو سره سم تر دوه سوه او پنځوس زرو افغانيو په اندازه په نغدي جريمه او يا تر دوو کلونو پورې په حبس او ياهم په دواړه

واړو جزاګانو باندې محکومیږي، چې په نوي قانون کې ټولې ملا ماتوونکې پریکړې له منځه تللي او په عوض کې یې هر هغه وخت چې یو حقیقي شخص د مالیاتو اظهار نامه په خپله ټاکلې موده کې ادا نکړي، نو بیا د هرې ورځې د تآخیر په سبب د سلو افغانیو په اندازه په جریمه ورکولو مکلف دی. او حکمي شخص په هره یوه ورځ کې د 500 افغانیو په ارزښت په جریمه ورکولو مکلف دی خود مالیې د نه ورکولو په صورت کې ښارنوالۍ ته ورپیژندل کیږي.

د مالیاتو غیر تابع عایدات

لاندې ترلاسه شوي مبلغونه پرعایداتو باندې د مالیاتو تابع نه دي ، اظهار نامې حقیقي او حکمي اشخاصو لره نه شاملیږي.

١. بخششۍ، تخفیفونه، انعامونه، جایزې او مکافات د حکومت له لوري.
٢. بخششۍ، تخفیفونه، انعامونه، جایزې او هغه مکافات، چې د خارجي دولت پرمختګ او د بین المللي تفاهم له فعالیتونو څخه د تقدیر په موخه ورکول کیږي.
٣. سکالر شیپونه، فیلو شیپونه او ټول هغه کومکونه یا مرستې، چې د معاملاتو د زیاتیدو او یا هم د مسلکي او فني ت زده کړو د اصلاح او پرمختګ لپاره وي.
۴. له صحي بیمې څخه عاید د بیمې ګټې ، تصادم او بیکاري.
۵. عاید د حیات یا ژوند له هغې بیمې څخه چې له مرګه وروسته تادیه کیږي.
۶. له ټپ، مرضي، استقراض یانې پورول، او دحیثیت له اعادې څخه د راپورته شویو خساراتو تلافي یا تاوان ورکول.
٧. د شرکتونو په واسطه د پور او نورو مهمو اسنادو له صدور څخه ترلاسه شوي عواید.
٨. د شتمنۍ حصول د داخلي سهامي شرکتونو او د نورو ټولو حکمي شخصیتونو د الحاق له لارې.
٩. د منقولو او غیر منقولو شتمنیو حصول د پور وړې د ملکیت د حقوقو د سلب له لارې د پور ورکوونکې په واسطه.
١٠. له پوروړیو څخه د اصل قرضې حصول.
١١. د پس انداز د صندوق مفاد ، مفادي امانات ، په دولتي بانکونو کې شامل شخصي حسابونه ، د ښاروالیو او دولتي پورونو اسناد.
١٢. ټول ترلاسه شوي مبالغ د دې قانون د احکامو مطابق.

د مالیاتو تابع عایدات

١. لاندې ترلاسه شوي عاید پرعایداتو باندې د مالیاتو تابع دي.

۲. معاش ، مزد ، فیس او کمیشن.

۳. د صنعتي او تجارتي معاملاتو د عوایدو مجموع.

۴. د منقول او غیر منقول ملکیت له پلورنې څخه ترلاسه شوي عواید.

۵. پولي ټکټ ، ګټه ، برخه ، کرایه ، حق الامتیاز ، جوایز ، مکافات د بخششیو او قرعې له مدرکه عواید.

۶. د تضامني شرکت له عاید څخه د شریک برخه.

۷. له کار ، سرمایې یا اقتصادي فعالیت څخه ټول ترلاسه شوي عواید.

۸. ټول هغه حالات چې په قانون کې تصریح شوي دي.

۹. ټول هغه عواید چې په دې قانون کې یې وړاندوینه نه ده شوې.

د ونډې ګټې:

هر ډول توزیع هغه عواید دي، چې د شرکت له لوري د پولي شتمنۍ یا د هرډول متناسبې ګټې په بڼه یې د دوی برخې یا حصې ته صورت نیولی او لاندې مواردو لره شامل دي.

۱. هر ډول ملموسه او غیر ملموسه شتمنۍ.

۲. په شرکت کې برخه.

۳. له شرکت څخه په هر ډول پیرودنه کې تحفې

۴. برخه لرونکوته پور.

۵. دیوه شرکت له هر ډول شتمنۍ څخه استفاده.

۶. هرهغه وخت چې په افغانستان کې د یوه غیر مقیم شخص غیر مستقله نمایندګي د دې قانون له مندرجې شوې اولې مادی سره سم یوه غیر مقیم شخص اویا هر هغه شخص، چې له دې سره مرتبط وي یو مبلغ ورکړي او یا د هغې ورکړې لره متقبل شي، نوموړی یا دشوی مبلغ د سهم د مفاد په حیث ګڼل کیږي.

د څلورم څپرکي د مطالبو لنډيز

په دې څپرکي کې هغه نوي اعداد او ارقام را ټول شوي دي ، چې نن ورځ د ماليې په محترم وزارت کې د بحث وړ ګرځيدلي دي

او ضمناً د دې څپرکي زدکړه ګرانو محصلينو ته د دولت د راتلونکو تصاميمو په اړه د ماليې راټولونې په اړه اګاهي يا خبرتياه ورکړي ده او د تيرو دورو دماليې راټولونې ملا ماتونکی سيستم يې د ماليې اچوونکو له اوږو څخه کم کړی او له کلني يا مياشتني عايد سره سم بايد د ماليې مشمولين د ماليې د لايحې په رؤيت خپله حصه دولت ته اداکړي.

د څلورم څپرکي پوښتنې

۱. پر عایداتو باندې د مالیاتو نوی قانون د کوم ارګان له لوري مطرح دی اوکوم محتویات لري؟

۲. هغه عمده او ملا ماتوونکي جرایم چې لغوه شوي دي، کوم کوم دي نومونه يې واخلئ؟

۳. پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون د نشر تاریخ ولې فسخه شو؟

۴. صکوک او د صکوکو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۵. د مالیاتو جرایم او اظهار نامې ولې پنځوس فیصده کمښت وموند؟

۶. د څپرکي د محتویاتو په اړه څه چې پوهیږئ ویې لیکئ؟

پنځم څپرکي

مالیاتو ته په پام سره د صنایعو تصنیف

ټولیزه موخه:
د صنعت د قدامت توضیح او په تیره زمانه کې د هغې لاس ته راوړنې

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې به محصلین راتلونکي معلومات ترلاسه کړي:

- په هیواد کې د صنعت د تاریخچې په اړه معلومات.
- زمونږ د هیواد صنعتي فابریکې.
- د مالیې اغیزې زمونږ په هیواد کې په ملي اقتصاد باندې.
- په هیواد کې د صنعت د څانګې مالیاتي عایدات.
- د پروژې مطالعه.
- د داخلي کنترول سیستم ته لاسرسی.

نظر مالیاتو ته د صنایعو تصنیف: که چیرې پر عایداتو باندې د مالیاتو قانون تر مطالعې لاندې ونیسو، نو د یاد شوي قانون له مخې مونږ دهیواد صنایع په دوو عمده برخو تقسیمولای شو، چې هغه عبارت دي له:

الف – ستر صنایع

ب - واړه صنایع

د صنعت تعریف: دصنعت تعریف کول یو ستونزمن کار دی او هیڅ داسې مؤخذ مو پیدا نشوای کړای، چې صنعت تعریف کړای شي:

صنعت په انګلیسي ژبه کې راغلی دی، چې د کوښښ په مانا دی او اوس دصنعت ماهیت تعریف کوو چې څه شی دی.

دصنعت اهمیت عبارت له اتصال او د شکل له تغیر څخه دی او دموادو له اعمال څخه، چې دهغوی بنه دنامناسبو اړتیاوو د رفع کولو لپاره او دلږو اعمالو د پایلې په مقایسې سره مناسبه ده.

دوستانو اوس غواړو ستاسو لپاره دصنعتي کیدلو په اړه یو کوچنی تعریف وړاندې کړو.

د یوې اقتصادي پروسې صنعتي کول چې دهغې په جریان کې ملّی منابع د هرې ورځې د زیاتیدو په توګه تر مطالعې لاندې نیول کیږي. ترڅو اقتصادي ساختمان د نوي تخنیک له پلوه همداسي ځانګې ته انکشاف ورکړي.

ستر صنایع

له دې صنایعو څخه پر عایداتو باندې د مالیاتو د قانون پر بنسټ له سر جمعي ګټې څخه یې 10% فیصده مالیه اخستل کیږي، ځکه چې سترو صنایعو له وړو صنایعو سره سیالي کړې ده غواړي چې هغه ته ماتې یا شکست ورکړي. نو له همدې امله پر یادو شویو منابعو مالیه وضعه شوې ده. همدراز له یوه لوري یاده شوې اقتصادي بیه پیاوړې ده او له بل لوري له خپله فعالیته د پام وړ ګټه ترلاسه کوي او که په همدغه اندازه مالیه له وړو صنایعو څخه واخستل شي، نو به هیڅ کله ټولیز عدالت بر قرار نشي او ستر صنایع کوښښ کوي، ترڅو بازار انحصار کړي.

واړه صنایع			
۵۰۰۰۱	۵۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰	۱
۵۰۰۰۱	۱۰۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰	۲
۵۰۰۰۰۱	۲۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۳
۲۰۰۰۰۰۱	۳۰۰۰۰۰۰	۱۰۰۰۰۰۰	۵
۳۰۰۰۰۰۱	۵۰۰۰۰۰۰	۳۰۰۰۰۰۰	۷
۵۰۰۰۰۰۱	۸۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰	۱۰
۸۰۰۰۰۰۱	۱۵۰۰۰۰۰۰	۵۰۰۰۰۰۰	۱۷

څرنګه چې د وړو مؤسساتو اقتصادي کمزورې ده او خپل فعالیت له نتیجې څخه د پام وړ مفاد نشي ترلاسه کولای.

د دې جدول په اثر دېرمختللی مالیې له ستونزې څخه محفوظ پاتکیږي. په اقتصادي تثبیت کې له سترو مؤسسو سره د داسې پالیسۍ دتعقیب یوه اندازه دمالي شتمنۍ جوړښت د وړو مؤسسو د تعداد زیاتوالی، د توسعې په څنګ کې تشویق شوي. دبیلابیلو تشبثاتو او زیاتو اقتصادي تشبثاتو لپاره ساحه او زمینه مساعده او برابر وي او همدا راز په دویم پنځه کلني پلان کې هم همدغه د مالي صنایعو ترتیب نیول کیده

واړه صنایع

پر عایداتو باندې دمالیاتو په نظر واړه صنایع مکلف دي، ترڅو له سر جمع مفاد څخه 5%

ماليه ورکړي او له دې کبله يې هغه په پنځه فيصده جوړه کړې ده، تر څو نوموړي صنايع د سترو صنايعو په مقابل کې سيالي وکولای شي.

څرنګه چې د وړو صنايعو د اقتصاد بنسټ هغومره پياوړی نه دی. ستر صنايع که يوشان د ماليې ورکړې دمقرراتو تابع وګرځي نو واړه صنايع به په يوه ډيره لنډه موده کې له منځه ولاړې شي او د دې امکان شته چې ستر صنايع د بازار ترخپل تآثير او اغيز لاندې راولي.

په افغانستان کې د مالياتو او صنعت تاريخچې

په 1322 کال پر عايداتو باندې د مالياتو اصول نامه وضع شوه او پر صنايعو باندې دمالياتو په اړه په لاندې ډول توضيحات ورکوو:

۱. د شرکتونو او تجارتي مؤسسو خالص عايدات، چې د دې اصول نامې احکامو لره شامليږي. په هغه صورت کې چې په کال کې يې مجموعي مقدار 5000 افغانۍ او يا له هغه څخه زيات وي. نو بيا له لاندې احکامو او موادو سره سم ماليات اخستل کيږي. په دريمه ماده کې اصول نامه په داسې ډول توضيح کيږي:

هر ډول صنعتي مؤسسې چې نوې تاسيسيږي او يا تاسيس شوې دي او له تاسيس کيدو څخه يې دری کاله تير شوي دي نومراعتًا د تآسيس له نيټې او د عملياتو له پيله تر دريو کلونو پورې د ماليې له اخيستو څخه معاف دي.

۲. همدا راز په څلورمه ماده کې اصول نامه ذکر شوې ده، هغه صنعتي مؤسسې چې د هغوی اصلي مرکز په افغانستان کې نشته نو ماليات به د خپلو خالصو عوايدو دمجموع په نسبت ورکوي.

اګر که له هغو عايداتو څخه د ټولو يا د يوې برخې تحصيل په بهرکې صورت نيولی وي. په اومه ماده کې ويل شوي دي، چې د پورته مؤسسو او شرکتونو دمالياتو په ټاکنه کې دلاندېني ترتيب اساس او بنسټ ايښودل شوی دی او يا ايښودل کيږي:

الف - په کال کې له 5000 افغانيو څخه لږ عوايد له مالياتو څخه معاف دي.

ب - دکلني خالصو عوايدو لپاره چې 5000 افغانۍ تر 20000 افغانيو څخه په تجاوز سره د فيصدي عايداتو له مجموع څخه 5 افغانۍ.

ج - د اضافه عوايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 20 افغانۍ.

هـ - د اضافه عوايدو لپاره 70000 تر 100000 مازاد نسبت له 100000 څخه فيصد 10 افغانۍ.

ی - داضافه عوايدو لپاره 100000 تر 50000 مازاد نسبت له 100000 فيصد 20 افغانۍ.

ز - هغــه عــواید چې 50000 په کال کــې تجـاوز وکـړي هم د مازاد په مقدار 500000 فیصد 25 افغانۍ.

او همدا راز په کال 1325 کې د حکومت پینځه کلنه طرحه او د تطبیق وړ وګرځیده او د مالیاتو په نظر نوي قوانین منځ ته راغلل د مالیې له صنعتي مؤسسو څخه د 1322 کال د اصول نامې مطابق په هغه اوچت ډول اخستل کیږي د اصول نامې په لومړۍ ماده کې د هغو د هر ډول عوایدو له سر جمع څخه لس فیصده اخستل کیږي. او پینځه فیصده له نورو انتقالي مؤسسو څخه، لس فیصده ثابته مالیه اخستل کیږي. هغه مؤسسې چې د هغوی خالص عواید له 5000 افغانیو څخه تجاوز وکړي، د هغو له توزیع څخه مخکې د مالیې له ورکړې څخه وروسته له شپږو څخه تر 10% پورې لوړه مالیه په مترقي مالیه باندې مکلف پیژندل کیږې، چې د مالیې د ورکړې لامل ګرځي:

دمالیې له ورکړې څخه مطلب دادی، چې مالیه د څه لپاره او په کوم سبب ورکول کیږې ؟ نوې تیورۍ دمالیې د ورکړې سبب یوازې او یوازې دولت ته دیوه فرد مطلق والی بولي.

یا په بل عبارت هر شخص مطلق په یوه دولت پورې دی، نو باید مالیه ورکړي.

په تیروخت کې دمالیې ورکړې عوامل ګڼ ؤ نظر په وخت سره یې تحول موندلی، چې دغه دی اوس نوموړي تحولات په لنډه توګه سره خلاصه کوو. د مالیې د ورکړې مجبوریتونه له یوې ټولنې څخه منشاء اخلي.

د نوې مالیې بنسټ باید په هغه مفکوره کې ولټو، چې په یوه ټولنه کې برخه اخلي او یا دهغې ټولنې یو غړی تشکیلوي، نو باید په یا دو شویو جامعو، لګښتونو کې برخه واخلي او یا هم د افرادو ټولنیز شاند مجبوره وي، ترڅو د هغې حصې لګښت ولري.

او همدا مفکوره ده چې د ټولنې د اشخاصو لګښتونه توزیع کیږي او هم دا ویلای شو، چې افراد دمالیې په ورکړې سره مجبور دي او یا هغه اشخاص چې عواید یې د ژوند له حد اقل څخه ډیر نه وي. نور نو د دولت له خدمتونو څخه د استفادې په تناسب د مالیې په ورکړه مجبور نه دی، بلکې دهغوی د مالیې ورکړه به د قدرت او توان په اساس وي. یعنې د هر فرد مالي قدرت.

په ملي اقتصاد باندې د مالیې اغیزې

په هیواد کې دمالیې اچونې سیستم د استقرار حالت نلري د وخت او زمان له غوښتنو او مقتضاتو سره سم د بدلون په حالت کې دی. کله یې متعدل حالت اختیار کړی او له خالصې ګټې څخه په مترقي توګه سنجش کیږي چې دغه سیستم دتصدي دندې محدودوې او تصدي له ماتې او رکود سره مخ کوي. په دې صورت کې دپانګې کمښت منځ ته راځي. په لومړۍ مرحله کې د یوې تصدي لپاره د موادو د تهیې لپاره اغیز لري. کله چې یوه تصدي ونشې کړای، چې ډیر

مواد تهیه کړي او همدا راز ونشي کړای ترڅو خپلو تولیداتو ته وسعت ورکړي. کله چې د یوې تصدي تولیدات محدود وي، نو د تصدي په مزد باندې تاثیر اچوي. مالیه اخیستنه دتصدي تمام شوی قیمت لوړ بیایي همدغه خبره ده چې په مقابل کې یې د بهرنیو تصدیو رقابت واقع کیږي او د تصدي له منځه تللو لامل ګرځي. د حکومت دلګښتونو عواید په ټول ملي اقتصاد باندې تاثیر پریباسي. ننني مالیات نه یوازې داچې د دولتي مفاد د زیاتوالي وسیله ده، بلکې د ټولنیز عدالت د تآمین یوه پیاوړې وسیله ده او په انفرادي سکتور باندې اغیزې لري.

او دننني حکومت مالیات یې د تصنیف په حیث دغني او فقیرې طبقې په منځ کې خلا، همدا راز د اقتصادي اعمالو هڅونه او دغیر اقتصادي اعمالو مغلوبول د وارداتو غوښتنې په هیواد کې څاري.

د پنځم څپرکي د مطالبو لنډیز

مالیات په هر هیواد کې د دولت داقتصاد لپاره ستر رول لري. په همدې ډول په دې څپرکي کې دا زده کوو، چې مالیه نه یوازې له زارعینو څخه د تاریخ په اوږدو کې راټوله شوې، بلکې صنعت هم زمونږ د دولت د مالیې یوه ستره برخه جوړوي، نو له همدې امله محصلین په پنځم څپرکي کې دمالیې مضمون زده کوي، چې نن ورځ صنعتي هیوادونه کوم کوم دي او دهغوی اقتصادي قدرتونه په کومو معیارونو دي، ځکه چې صنعت په سترو اقتصادي هیوادونو کې عمده رول لري.

پورته مسایلو ته په پام سره له یاد شوي څپرکي څخه موخه په افغانستان کې د صنعت وده، د هغو په خورو ورو ابعادو کې په تیرو کلونو او هم نن صبا د مطالعې وړګرځیدلې. دصنعت بحث چې په افغانستان کې له تیرو دوو څخه تر کومو حدودو وده موندلې او له آثارو او علایمو څخه داسې صنعتي فابریکې پیدا دي، چې مخکې په دې فابریکوکې د اوس په نسبت ډیر صنعت تر سترګو کیده او په اخیرو پیښوکې یې ځینې په خرابو او ویرانو بدلې شوې دي، چې په دې اواخرو کې یې په یوه نوې طریقې سره دهغوی بیا رغاونه پیل شوې ده.

د پنځم څپرکي پوښتنې

۱. تر کومه وخته پورې مالیه د جنس په بڼه دود وه؟

۲. د مالیې د ورکړې دود په پیسو سره څه تحول یا بدلون منځ ته راوور؟

۳. د پیسو له موجودیت څخه مخکې مستحلکینو کوم ډول مالیه دولت ته ورکوله؟

۴. د مالیې د ډولونو نومونه واخلئ؟

۵. د مالیې په سیستم کې صنعت څه رول لري؟

۶. آیا په افغانستان کې صنعت موجود ؤ او که ؤ نو په څه ډول ؤ؟

شپږم څپرکی

په افغانستان کې د مالياتو تاريخچې

ټوليزه موخه:
د دولت د خدمتونو عمده نکات، د مالياتو تقسيم بندي، د مالياتو د منابعو پر بنسټ او د مالياتو په اخيستلو سره قدرت ترلاسه کول.

د زده کړې موخې: د دې څپرکي په پای کې محصلين بايد لاندې موضوعات توضيح کړي:

- د افغانستان په اقتصاد کې د زراعت او صنعت رول.
- په تيرو پيړيو کې مالياتي سيستم.
- په افغانستان کې د مالياتو تاريخچې.
- مواصلاتي لارې او د هغو رول په نړۍ او افغانستان کې او د مالياتو د انکشاف سير.

په افغانستان کې د مالياتو تاريخچې

له نن څخه 257 کاله مخکې په افغانستان کې ماليه په ابتدايي بڼې سره پيل شوه او په مختلفو تاريخونو کې يې په لاندې ډول انکشاف موندلی.

- په کال 1747 ميلادي کې د ماليې اداره منځ ته راغله ،چې په لومړيو کې د آب هنگي په نامه او وروسته بيا د مستوفي په نامه يا ديده.
- په کال 1616 کې د ماليې وزارت تشکيل د ماليې د وزير د کلمې په اضافه کيدو سره منځ ته راغله.
- په کال 1943 کې پر عايداتو باندې د مالياتو لومړنی قانون له 5 څخه تر 35% پورې تدوين شو.
- په کال 1944 کې مخکنی مترقي جدول د ماليې په 25% فيصده نورم ثابت تعديل شو.
- تر کال 1953 پورې د ماليې اخيستنې صلاحيت صرف د ماليې وزارت درلود، له هغه

څخه وروسته دماليې اخيستنې صلاحيت ولاياتوته هم ورکړل شو.

- په کال 1956 کې پر عايداتو باندې ماليات د (5 - 57% مترقي جدول پر بنسټ نافذ شو او د 1965 کال تر پايه پورې يې ادامه پيداکړه.
- په کال 1966 کې مخکنی مترقي جدول د (4 - 40% په نورم تعديل شو.
- په کال 1969 کې هم د مترقي جدول په نورمونو کې تغيرات راوړل شول.
- د 1972 په اوايلوکې د ماليې مترقي جدول د حقيقي اشخاصو له عوايدو څخه له (4 - 60% څخه او انتفاعي ماليات د (2%) په نورم سره وټاکل شول.
- په کال 1994 کې دحقيقي اشخاصو د ماليې يو بل مترقي جدول (4 – 8- 20% نافذ شو ، او حقوقي اشخاصو 20% ماليات پرعايداتو باندې 2% ماليات پ او 205 انتفاعي ماليه اخستل کيده.

د ماليې تعريف: ماليه عبارت له هغو پيسو څخه ده، چې د يوه هيواد د اتباعو په واسطه د دولت د چارو دتمويل په منظور تاديه کيږي.

مستقيمې ماليې لاندې اجزاوو لري:

- د انفرادي اشخاصو پر عايداتو باندې ماليې او همدا راز په شرکتونو ، دکرايې برخه ، دبرخې ګټه، ميراث، تحايف، موضوعي ماليه د ځمکې ماليه، تعميرات، د ملکيت د انتقال ماليه او داسې نورو باندې ماليې.
- د صادراتو او وارداتو محصول.
- پر داخلي اجناسو باندې ماليې (دپانګې د دورې د عمده او پرچون مفروشاتو توليد)
- په زيات شوي ارزښت باندې ماليه (اجناس او خدمات) او داسې نور مالياتو لره کيدای شي د هغوی د اجزاوو په بنسټ هم په لاندې توګه تقسيم شي:
- پر شتمنۍ باندې ماليه.
- پر عايداتو باندې ماليه.
- پرلګښت (اجناسو او خدماتو) باندې ماليه.

په شاملو شتمنيو باندې ماليې

- دځمکې او تعميراتو کلنۍ ماليه
- د شتمنۍ پر انتقال باندې ماليه

پر عايداتو باندې ماليې

په عام ډول سره پرعايداتو باندې ماليات په دوو کټګوريو تقسيم شويدي:

د حقيقي او انفرادي اشخاصو پرعايداتو باندې ماليې لکه مفاد ، معاش او دلاس حق الزحمې ، د

برخې مفاد د کرايې او نورو. ... برخه
د حقوقي او حکمي شاخص د محدودالمسؤليت ، سهامي ، تضامني ، مختلط تضامني شرکتونو په شمول او د داسې نورو ټولو انتفاعي مؤسسو پر عوايدو باندې ماليات.

- پر مصرف (اجناسو او خدماتو) باندې ماليې
- پر اجناسو او خدماتو باندې ماليې عمدتًا لاندې اقلامو لره شاملې دي
- پر توليداتو باندې ماليې (د استهلاکي موادو ماليې)
- پر وارداتو او صادراتو (ګمرکي محصول) باندې ماليې
- د اجناسو په پيرودنې باندې ماليې
- د اجناسو په پلورنې باندې ماليې

پر داخلي توليداتو باندې ماليې لاندې اقلام لري:

- پر غير مفيده اجناسو باندې ماليه لکه تنباکو ، الکولی او نور مشروبات
- پر قيمتي او غير ضروري اجناسو باندې ماليه؛ لکه: تجملي اشيا ، مفيده اجناس لکه پطرول ، عراده جات او داسې نور.

پر وارداتو او صادراتو باندې ماليې: پر وارداتو او صادراتو باندې ماليې لاندې دريو کټګوريو لره شاملې دي

- د عوايدو د تر لاسه کولو په منظور ماليه.
- محافظوي ماليه.
- پر پلورنو باندې ماليه.

پر پلورنو باندې ماليې په څلورو کټګوريو تقسيم شوې دي

- د پانګې په دورې باندې ماليه (د توليد او توزيع په هره مرحله کې
- يوه مرحله ييزه ماليه (د توليد او توزيع په يوه مشخصه مرحله کې)
- پر زيات شوي ارزښت باندې ماليه (په هره هغه مرحله کې چې اضافي ارزښت ايجادېږي)
- پر پلورنې باندې ماليې.

په حال حاضر کې پر پيرودنو باندې ماليې په دوو ګروپونو تقسيم شوې دي:

- پر داخلي تجارت باندې ماليې
- پر بين المللي تجارت باندې ماليې

د ماليو تقسيم بندي د هغوی د منبع په بنسټ:

- پر شتمنۍ باندې ماليې.

- پر عايداتو باندې ماليې.
- پر داخلي تجارت باندې ماليې.
- پر بين المللي تجارت باندې ماليې.

د شپږم څپرکي د مطالبو لنډيز

په تير څپرکي کې مو دا زده کړل، چې ګران افغانستان په تيرو وختونوکې د کومو اقتصادي قوانينو او ماليې درلودونکی ؤ او د مالي اقتصاد کوم ډول تعريفونو شتون درلود.

په دې څپرکي کې د دولت د خدمتونو عمده نکات د مالياتو تقسيم بندي، د مالياتو دمنابعو پر بنسټونو مطرح دي. نن ورځ کوم سيستم د مالياتو د غوره او ښې اخستنې توانايې د ماليې واجد شرايطو اشخاصو ته ورکوي. ضمناً په کومو تاريخي دورو کې ماليې دکومو اصولو پر مبنايي وده کړې وه ، او په هغه وخت کې د اجناسو د مالياتو ډولونه او د دولت خدماتو کوم اساسات په بر کې درلود او د معاصر مالياتي سيستم اساسي اصطلاحات د دې څپرکي د تعريفاتو په جمله کې دي.

د شپږم څپرکي پوښتنې

۱. د تاريخ په دورو کې ماليې په کومو شکلونو وضع کيدې؟
۲. په تيرو وختونو کې ماليې په څو ډوله وې؟
۳. په تيرو تاريخي دورو کې د دولت د عايداتو نومونه واخلئ؟
۴. آيا د ماليو اصلاحات د ماليې په پروسه کې کوم مثبت رول لري او که نه؟
۵. د ماليې تصنيف بندي او تقسيم بندي د کومو منابعو په بنسټ صورت موندلی او يا مومي؟
۶. د ماليې د مضمون له مطالعې څخه مو کوم مهم موضوعات زده کړي؟

عمومي معلومات

- په افغانستان کې د مالیاتو وده، موجوده جوړښت او د هغه تصنیف.
- په افغانستان کې د مالیاتو تاریخي قدامت له نن څخه تقریباً 250 کاله مخکې.
- په کال 1919 کې دمالیې وزارت ایجاد.
- د مالیاتو لومړنی قانون په کال 1965 کې تدوین شو.
- په مختلفو دورو کې د مالیاتو د قانون تعدیل دحکومتونو سیاستونو او شرایطو ته په کتو سره.
- د کمیشن کارۍ د نوي سیستم ایجاد.
- د خدماتو پرعرضه کولو د مالیاتو پیژندنه (هوټل ، رستورانت ، مخابرات او هوایې مسافر بري خدمات).
- د کرایې سهم د مالیې د نوي طرز معرفي کیدل.
- د ګمرکي محصول په نورم کې تغیرات.

د مالیاتو موجوده شکل

پر عام ډول سره پرعایداتو باندې مالیات په لاندې دوو ډولونو دي:

- د شرکتونو پرعوایدو باندې مالیه په (20%) نورم سره.
- دحقیقي اشخاصو پرعوایدو باندې مالیه یا کلنی معافیت (150,000)
- 125000
- له 12500 تر 100,000 10%
- میاشتنی له 100,000 څخه لوړ

موضوعي مالیه

- موضوعي مالیې پر مزد او معاش باندې د (10 او 20%) په نورم سره.
- موضوعي مالیه د کرایې په سهم باندې 20% په نورم سره.
- موضوعي مالیه د ګټې په سهم باندې د (20 او 30%) په نورم سره.
- په مختلفو نورمونو سره ثابتې مالیې د فعالیتونو په تفکیک سره.
- دفیسونو او کمیشن د ډولونو د انتفاعي معاملاتو مالیه.
- د صکوکو په نامه پر فعالیتونو باندې مختلفې مالیې.
- پر تولیداتو او دشرکتونو د پانګې په دوران باندې انتفاعي مالیې په مختلفو نورمونو سره.

د تادیاتو د توانمندۍ بنسټونه (دماليې وضع د ورکړې د قدرت پراساس)

ý د مفاد اساسات
ý د مالیاتو ارتجاعي خصوصيت
ý څو مرحله ییزه مالیې
ý دوه ګونې ماليه (اقتصادي ، حقوقي)
ý د ماليو تساوي (افقي ، عمودي)
ý د ماليې اثر
ý د ماليې وقوع
ý د ماليې بې طرفي
ý مترقي ماليه
ý د مالیاتو نسبتي نورم (فرضي)
ý نزولي ماليه (غير مترقي)
ý مالياتي نورمونه (واحد ، دوه ګونې، مخصوص او د اجناسو په تخميني قيمت باندې ماليه اوثابت نورم)

معاصر مالياتي اصطلاحات

مالياتي اصطلاحات دوې عمده څنګې په برکې نيسي.

۱. د مالياتي سيستم اصلاح
۲. د مالياتي ادارې اصلاح (د ماليو راټولونه)

د مالياتي سيستم اصلاح

ý د مالیاتو د بنیاد وسعت
ý د مـالياتو دبنيـــاد د وسعت لپاره دا احســاسيږي، تر څو لاندې امتيـــــازات له منځه یوړل شي.
ý خاص امتيازات
ý معافيتونه
ý د مالیاتو تعطیلات
ý د ګمرکي محصول له منځه وړل او کمول.
ý د ګمرکي محصول په ټمام شوي قيمت باندې انتقال کوي
ý د قاچاق زياتولو لامل ګرځي
ý په اتحـــاديه او سازمانونو کې عضــويت هم دا ايجابوي، چې ګمرکي محصول د کم کړای شي.
ý که پورتنۍ موضوع ګانې په ريفورم کې مدنظر ونيولې شي په نتيجه کې:
ý د سيستم په جوړښت کې شفافيت او سهولت منځ ته راځي
ý د خودي ماليې د ورکړې بڼه
ý په پټولوکې تقليل او د ماليې له ورکړې څخه تيښته

د انفرادي شرکتونو د مالياتي نورم کښته راوستل

- دغه تمايل د اتيا له لسمې څخه را وروسته منځ ته راغی
- لوړ نورم په مجموع کې د هيواد د اقتصاد په ضرر دی
- د ماليې لوړ نرخونه د پانګې اچونې په اړه د مايوسۍ لامل ګرځي.
- هم د انفرادي مالياتو سطح والی
- د څو ګونو مالياتي نورمونو له منځه وړل

دمالياتو د سيستم تطبيق پر ارزښت زياتوالی موندلی

- دغه ماليه په لومړي ځل په کال 1954 په فرانسه کې منځ ته راغله
- ماليه بې طرفانه ده
- شفافه ده
- بنسټ يې پراخه دی
- فعلاً په 130 هيوادونو کې مروجه ده

په مالياتي اداره کې اصلاحات

- د مالياتي سيستم د اصلاحاتو لپاره په اداره کې اصلاح ضرور ده:

په اداره کې اصلاح لاندې ساحې په بر کې نيسي.

۱. د مالياتو د ادارې جوړښت
۲. د مختلفو اداراتو يووالی او د مالياتو راټولونه د يوه مستقل ارګان له لارې.
۳. اقتصاديوالی
۴. د يوې بود يجې په واسطه دڅو دفترونو د فعاليت امکانات.
۵. تر يوه چتر او شرايطو لاندې يو غوره کاري چاپيريال.
۶. د مالياتو راټولونه په لږ لګښت سره ، د اطاعت مننې د لګښتونو په مرسته کې کم والی.
۷. د کار له دوه ګونيوالي څخه مخنيوی او په کاري فعاليتونو کې غوره هم غږي (تر يوه چتر لاندې)
۸. د مالياتو لپاره د تفتيش د يوې مستقلې څانګې منځ ته راوړل.

د سترو ماليه ورکوونکو د ادارې ايجاد:

- غوره خدمات او د سترو ماليه ورکوونکو لپاره آسانۍ او سهولت
- له ادارې بروکراسۍ څخه مخنيوی
- له سترو ماليه ورکوونکو څخه د عوايدو غوره کنټرول
- د سترو ماليه ورکوونکو د عوايدو له کتمان څخه مخنيوی
- ماليه ورکوونکوته د خدماتو او تعليماتو د وړاندې کولو له لارې د داوطلبانه مالياتو په ورکړه کې زياتوالی.

د پرسونل کاري سيستم:

- له لياقت سره سم د کار سپارل
- په اړينو څانګو کې مامورينوته ښوونه

- (محاسبه ، کنترول ، تحقیق
- ارزيابي (دپرسونل اداري سيستم د کار په اړه)
- داخلي نظارت (د پالیسۍ د غوره قانون د تطبيق او د مؤظف پرسونل په واسطه د طرز العمل په خاطر.
- د مامورينو کاري اخلاق (دمؤثر کار په خاطر ، د قوانينو د تطبيق لپاره کاري اخلاص او وظیفوي تعهد.

د مالیې ورکوونکي د شکایت اوريدل:

- د مامورينو امتيازات
- مالیاتي کړنلاره
- اخيستونکي ماليات

د مالیې ورکوونکو د منازعې مؤثر حل

- د عاليرتبه مامورينو په واسطه د شکايت اوريدل
- د شکايت د ارجاع حق هر هغه مقام ته چې رسيدنه ورته کولای شي
- د مالياتو کمپيوترايزيشن
- ور ځنی کار تر سره کړي
- دمالي ادارو او ماليه ورکوونکو اداراتو تر منځ بايد فزيکي اړيکې کمې شي
- په کړنلارو کې اساني
- د مالیې ورکوونکي هڅونه
- مالیې ورکوونکي ته غوره خدمت

سرچيني او اخځليکونه:

۱. قسمت از موضوعات مهم لکچر نوت شخصی

۲. مالیه گزاری بالای اراضی افغانستان از وزارت مالیه سال (۱۳۸۶)

۳. مالیه گیری از صنایع افغانستان (اسناد وزارت مالیه) سال (۱۳۸۷)

۴. مالیه صنعتی زیر نظر دکتور مسلم نوشته (غلام رسول طوطاخیل) از پوهنتون کابل

۵. لکچر از سایت های مطمین انترنت

۶. اصطیلاحات حسابداری

۷. اسناد از سمینارهای وزارت مالیه که دلالت به سالهای (۱۳۸۱ الی ۱۳۸۸) میکند.

د ښوونیز نصاب د پراختیا د ریاست پیغام

د پوهنې وزارت د تخنیکي او مسلکي زده کړو معینیت د ښوونیز نصاب د انکشاف ریاست د ټولنې د عیني او ښکاره ضرورت په درک کولو سره چې د محصلینو او شاګردانو د درسي کتابونو په برخه کې یې تخنیکي او مسلکي رشتې درلودې او لري یې، په لومړي سر کې یې تصمیم ونیو، چې په ښـــوونیزو پلانونو او درسي مفرداتو باندې بیا کتنه وکړي او ورپســـې بیا د شاګردانو او محصلینو د درسي کتابونو د تالیف لپاره مبادرت او کوښـــښ وکړي. د خدای(ج) په فضل او مرحمت سره او د ادارې او حســـابدارۍ څانګې د ښـــوونکو په میرانې او همت سره د ادارې او حســـابدارۍ درسي کتابونه تالیف شول تر څو په وړیا ډول د شاګردانو او محصلینو په واک او اختیار کې ورکړل شي.

د علم او معرفت له ټولو لوســـتونکو، علاقمندانو، د ادارې او حسابدارۍ د مکاتبو له ښوونکو، ګرانو شـــاګردانو او د تخنیکي او مســـلکي زده کړو د چارو له متخصصینو او همدا شـــان له ټولو څېړونکو او شنونکو څخه صمیمانه هیله کیږي، چې د دې کتابونو په مطالعې سره چې په لومړي ځل د ښـــوونکو او د ادارې او حســـابدارۍ څانګې د مســـلکي غړو له لوري تالیف او تدوین شوي دي. د مســـلکي، تخنیکـــي او علمي مطالبـــو او مفاهیمو د څرنګوالي په هکلـــه خصوصاً د هغوی املایي او انشـــایي اشـــتباهاتو په اړه مونږ ته لارښوونه وکړي، ترڅو په راتلونکي کې وکړای شو، په همدې او نورو برخو کې ګرانو شـــاګردانو ته له دې څخه ښه، غوره، ګټور او ارزښتناکه موضوعات وړاندې کړو.

همدا شـــان له ګرانو شـــاګردانو او محصلینو څخه هیله کوو ترڅو د دې کتابونو د مطالعې او اســـتفادې پر مهال د هیواد اقتصادي ســـتونزې، فقر او وروســـته پاتې والی په نظر کې ونیسي او د کتابونو په ساتنه کې کوښښ او زیار وباسي، ترڅو د ډېرو شاګردانو او محصلینو د ګټې وړ وګرځي.

پته: د پوهنې وزارت- د مسلکي او تخنیکي زده کړو معینیت

د تعلیمي نصاب د پراختیا ریاست

د درسي کتابونو د چمتو کولو عمومي مدیریت